

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «КИЄВО-МОГИЛЯНСЬКА
АКАДЕМІЯ»

Факультет соціальних наук та соціальних технологій
кафедра політології

**ПІСЛЯВОЄННА ДЕМОГРАФІЧНА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ:
РЕГІОНАЛЬНО ДИФЕРЕНЦІЙОВАНА МОДЕЛЬ**

дипломна робота
на здобуття академічного звання бакалавра політології
студентки Гриценко Аліни Олександрівни

Науковий керівник
кандидат юридичних наук,
старший викладач Білецький А. В.

Робота допущена до захисту в ДЕК рішенням
протокол № 12 від 19.05.2026 р.

Завідувач кафедри: Чабанна М.В.

Київ – 2026 р.

ЗМІСТ

	2
ВСТУП	2
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ	8
1.1. Огляд літератури з теми дослідження	8
1.2. Аналіз джерельно-документальної та емпіричної бази дослідження	14
РОЗДІЛ 2. СТРУКТУРНА ДЕМОГРАФІЧНА КРИЗА УКРАЇНИ ЯК ВИКЛИК ДЕРЖАВНІЙ ПОЛІТИЦІ	20
2.1. Еволюція демографічної моделі України до повномасштабної війни	20
2.2. Демографічні наслідки повномасштабної війни: кількісні та структурні зміни	31
2.3. Ключові демографічні ризики післявоєнного відновлення України як основа регіональної типологізації.....	37
РОЗДІЛ 3. ОБҐРУНТУВАННЯ РЕГІОНАЛЬНО ДИФЕРЕНЦІЙОВАНОЇ МОДЕЛІ ПІСЛЯВОЄННОЇ ДЕМОГРАФІЧНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ	44
3.1. Методологія оцінювання демографічної вразливості регіонів України	46
3.2. Аналіз індикаторів демографічної вразливості регіонів України	51
3.3. Типологізація регіонів України за рівнем демографічної вразливості	58
3.4. Формування регіонально диференційованої моделі післявоєнної демографічної політики України	61
ВИСНОВКИ	66
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	69
АНОТАЦІЯ.....	78

ВСТУП

Демографічна ситуація в Україні вже давно перетворилася з питання суто статистики, на питання здатності держави зберігати та відновлювати людський потенціал. Від набуття незалежності Україна стикалася з низкою демографічних проблем: тривалі тенденції депопуляції, старіння населення, трудової міграції тощо. Проте після 24 лютого 2022 року ці проблеми набули нової якості. Масове вимушене переміщення населення, виїзд мільйонів українців за кордон, людські втрати, руйнування житла, соціальної інфраструктури, освітніх і медичних закладів змінили саму логіку просторового розміщення населення. Через війну одні регіони стали територіями безпосередньо воєнного ураження, через що на них відбувся вимушений відтік населення, а інші – регіонами, які у воєнному вимірі видаються відносно безпечними для життя. Відповідно, демографічні виклики після війни не можуть бути однаковими для всієї країни.

Актуальність теми дослідження зумовлена тим, що післявоєнне відновлення України буде неможливим без відповіді на демографічні виклики. Йдеться насамперед про складний процес відтворення людського капіталу, без якого неможливі ані функціонування інституцій, ані економічна стабілізація. Водночас очевидно, що ці процеси не розгортатимуться рівномірно, що робить питання регіональної диференціації політики базовим елементом державного планування відновлення.

Наукова проблема дослідження полягає в суперечності між складним, багатовимірним і територіально нерівномірним характером демографічної кризи та переважно загальнодержавною логікою формування політики. Чинні стратегічні документи вже визначають демографічну кризу як один із ключових післявоєнних викликів для України. Загальнонаціональна Стратегія демографічного розвитку України на період до 2040 року закладає рамку політики, проте не враховує, що регіони увійдуть у післявоєнне відновлення з різними стартовими умовами. Тому більш обґрунтованим видається підхід, за

якого демографічна політика диференціюється залежно від конкретної регіональної вразливості.

Хронологічні межі дослідження охоплюють період від 1991 року до кінця 2025 року. Нижня межа обрана тому, що з 1991 року починається самостійна демографічна траєкторія України як незалежної держави. Саме у цей момент починають формуватися проблеми, які згодом стають структурними. Верхня межа – кінець 2025 року – дає змогу охопити як довоєнні тенденції (до 24 лютого 2022 року), так і почати аналізувати вже сформовані за перші майже чотири роки демографічні наслідки повномасштабної війни.

Об'єктом дослідження є післявоєнна демографічна політика України як сфера публічної політики.

Предметом дослідження є регіонально диференційована модель післявоєнної демографічної політики України, сформована на основі оцінювання демографічної вразливості регіонів.

Основною метою дослідження є обґрунтування регіонально диференційованої моделі післявоєнної демографічної політики України на основі аналізу еволюції демографічної моделі України, демографічних ризиків і типологізації регіонів за рівнем демографічної вразливості.

Досягнення мети передбачало розв'язання наступних **завдань**:

- 1) проаналізувати наявні теоретичні підходи до вивчення демографічних криз, демографічної політики та диференціації окремих політик;
- 2) систематизувати джерельно-документальну та емпіричну бази дослідження післявоєнної демографічної політики України;
- 3) з'ясувати еволюцію демографічної моделі України від 1991 року до початку повномасштабної війни;
- 4) визначити кількісні та структурні демографічні наслідки повномасштабної війни станом на кінець 2025 року;

5) виокремити ключові демографічні ризики післявоєнного відновлення України;

6) розробити методологію оцінювання демографічної вразливості регіонів України;

7) здійснити типологізацію регіонів України за рівнем демографічної вразливості;

8) на підставі перелічених вище завдань, сформулювати регіонально диференційовану модель післявоєнної демографічної політики.

Методологія дослідження ґрунтується на поєднанні якісних і кількісних методів. Такий підхід використано, оскільки післявоєнна демографічна політика, як вже зазначалося, є сферою державного реагування, де важливо зрозуміти логіку рішень, інституційні обмеження та можливості їх практичного застосування.

Серед якісних методів у роботі використано аналіз наукової літератури (р. 1, п. 1.1). Метод аналізу документів застосовано під час опрацювання нормативно-правових актів, стратегій, планів заходів, статистичних публікацій та аналітичних звітів (р. 1, п. 1.2; р. 3, п. 3.4). Історико-ретроспективний метод використано для простеження еволюції демографічної моделі України від 1991 року до початку повномасштабної війни (р. 2, п. 2.1). Метод аналізу публічної політики застосовано для оцінювання змісту, логіки та обмежень чинних стратегічних документів, а також для подальшого обґрунтування регіонально диференційованої моделі післявоєнної демографічної політики (р. 1, п. 1.2; р. 3, п. 3.4).

Кількісний блок методології охоплює, зокрема, статистичний аналіз (р. 2, п. 2.1-2.2; р. 3, п. 3.2). Метод індексування застосовано під час побудови інтегрального індексу демографічної вразливості регіонів України (р. 3, п. 3.1-3.2). Метод типологізації дав змогу згрупувати регіони за рівнем

демографічної вразливості та використати ці групи як основу для формування диференційованих напрямів політики (р. 3, п. 3.3-3.4).

Джерельну базу дослідження становлять наукова література, нормативно-правові акти, стратегічні документи державної політики, статистичні дані та аналітичні звіти міжнародних організацій. Теоретичне підґрунтя для аналізу демографічної кризи, процесів відтворення населення та післявоєнного відновлення демографічної ситуації базується на роботах С. Аксьонової [1], Б. Переллі-Гарріс [20], М. Твердоступа [23], а також співавторських дослідженнях О. Гладуна, М. Пухачової, С. Аксьонової і Б. Крімера [37]. Проблематика територіально орієнтованого підходу, диференціації політики та її інструментального впровадження детально розглядається у працях Ф. Барки [2], М. Хаулетта [8], М. Хілла і П. Г'юпа [7], а також у документах OECD [17; 18].

Нормативною базою дослідження слугують Стратегія демографічного розвитку України на період до 2040 року [67] та План заходів з її реалізації на 2024-2027 роки [64], які визначають офіційний курс державної стратегії щодо подолання демографічної кризи. Для аналізу регіонального аспекту післявоєнної демографічної політики залучено Закон України «Про засади державної регіональної політики» [62] та Державну стратегію регіонального розвитку на 2021-2027 роки [63]. Значну увагу також приділено документам у сферах міграційної політики [65; 66; 68], внутрішнього переміщення [60; 69], питань зайнятості [61], підтримки сімей із дітьми [59] та охорони здоров'я [70].

Емпірична частина дослідження базується на даних Державної служби статистики України [42-44], матеріалах Всеукраїнського перепису населення 2001 року [45], Міністерства розвитку громад та територій України [55], матеріалах Опендатаботу, сформованих на основі державних реєстрів [58], а також звітах і базах даних Міжнародної організації з міграції [10-12], Управління Верховного комісара ООН у справах біженців [25-29], UNESCO [24] та інших міжнародних організацій [30; 31]. Використання зазначених

джерел дозволяє інтегрувати аналіз державної політики з вивченням реальної демографічної ситуації в регіонах України. Це, в свою чергу, забезпечує основу для розробки регіонально диференційованої моделі післявоєнної демографічної політики.

Робота складається зі змісту, вступу, трьох розділів, що включають в себе дев'ять підрозділів, висновків та списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи становить 77 сторінок.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1. Огляд літератури з теми дослідження

Післявоєнна демографічна політика України у сучасних умовах постає як окрема стратегічна проблема державного відновлення. Йдеться не лише про зменшення чисельності населення як таке. Насправді проблема набагато глибша, оскільки війна посилила зовнішню міграцію, спричинила масштабне внутрішнє переміщення, загострила дисбаланси на ринку праці та по-різному вплинула на регіони. Саме тому у центрі цього дослідження перебуває питання про те, якою має бути державна політика в умовах, коли демографічні втрати, ризики і ресурси відновлення розподілені по території країни вкрай нерівномірно. У такій оптиці післявоєнна демографічна політика характеризується як політико-управлінська відповідь на структурну кризу відтворення населення. Саме правильністю такої відповіді буде визначатися подальша безпека, економічна реконструкція, соціальна стабільність та загалом життєздатність держави.

Щоб надалі коректно працювати з цією проблематикою, окреслимо поняття, через які вона аналізується. Якщо ми трактуємо демографію як гостру суспільно-політичну проблему, треба для початку з'ясувати, як саме вона концептуалізується в науковій літературі. У демографічній науці вихідною категорією для аналізу відповідних процесів є поняття «відтворення населення». У вітчизняній літературі воно визначається як «постійне відновлення населення в результаті природного руху (народжень і смертей)»¹.

Подальше осмислення цієї динаміки пов'язане з «теорією демографічного переходу». У межах цієї теоретичної рамки відтворення населення розглядається як історично змінний процес, що проходить послідовні стадії розвитку. Серед ранніх версій теорії демографічного переходу вагоме місце

---

¹ Григор'єва, С. В. (2010). Основи демографії. Харків, Україна: Національний технічний університет «Харківський політехнічний університет», с.5.

посідає підхід Уоррена С. Томпсона, який у 1929 р. у статті «Population» запропонував поділ країн на три групи залежно від співвідношення народжуваності, смертності та темпів природного приросту:

- група А – країни, де народжуваність швидко знижується, смертність уже низька, а природний приріст сповільнюється;
- група В – країни, де смертність падає швидше, ніж народжуваність, тому приріст ще зростає або залишається високим;
- група С – країни, де і народжуваність, і смертність ще мало контрольовані².

Трохи пізніше подібна логіка була концептуально розгорнута у праці «Population – The Long View» Френка У. Ноутстайна, який увів у широкий науковий обіг термін «демографічний перехід» і представив його як історичний процес переходу від режиму високої народжуваності та смертності до режиму низьких демографічних показників, пов'язаного із соціально-економічною модернізацією³. Проте для нашого дослідження важливо те, що в умовах ХХ століття такі трансформації відбувалися не у вакуумі, а на тлі масштабних воєнних (Перша світова війна) і політичних потрясінь, які змінювали темпи та конфігурацію демографічних процесів. Таким чином, вже у ранніх роботах ми можемо простежити, що демографічні зміни мають закономірний характер та пов'язуються вченими з ширшими соціальними трансформаціями.

Водночас класична теорія демографічного переходу не вичерпує всіх змін, які стали предметом сучасного демографічного аналізу. Подальший розвиток демографічної теорії пов'язаний із концепцією «другого демографічного переходу», яку розвивали Дірк ван де Каа, зокрема в своїй праці «Europe's Second Demographic Transition»⁴ та Р. Лестег у «The Second Demographic

² Thompson, W. S. (1929). Population. American Journal of Sociology, 34(6), 959–975.

³ Notestein, F. W. (1945/1946). Population—The long view. In T. W. Schultz (Ed.), Food for the world (pp. 36–57). University of Chicago Press.

⁴ Kaa, D. J. v. d. (1987). Europe's second demographic transition. Population Reference Bureau, Inc.

Transition in Western Countries: An Interpretation»⁵. Загальна думка полягає в тому, що якщо класична теорія зосереджувалася на модернізації, падінні смертності та наступному зниженні народжуваності, то концепція другого демографічного переходу змістила увагу на ціннісні й поведінкові зміни в постіндустріальних суспільствах. Йдеться насамперед про індивідуалізацію, відкладення шлюбу й батьківства, поширення позашлюбних союзів, плюралізацію сімейних форм і тривале перебування народжуваності нижче рівня простого відтворення. Тобто демографічні процеси не можна пояснювати виключно економічними труднощами. Окрім них стійкий вплив мають цінності, уявлення про стабільність і перспективи майбутнього.

Проте для пояснення сучасної української ситуації і цього видається недостатньо. Якщо аналізувати кризу призму класичних теорій, Україна переживає не просто одну з фаз класичного демографічного переходу, радше йдеться про складне нашарування довготривалих структурних проблем і воєнного шоку. Саме тому доцільно звернутися до поняття «демографічної кризи». У цьому сенсі показовою є аналітична довідка ООН в Україні «UN Policy Paper on Population Dynamics», де демографічна криза розглядається як комплекс взаємопов'язаних процесів, які підривають людський капітал і звужують можливості сталого розвитку країни⁶.

У такому контексті категорію «демографічна політика» слід розглядати значно ширше, ніж просто сукупність заходів, спрямованих на підвищення народжуваності. Зокрема, М. Твердоступ у праці «The Demographic Challenges to Ukraine's Economic Reconstruction» досліджує демографічні наслідки війни для перспектив повоєнної відбудови України й наголошує, що навіть за умов певного покращення народжуваності та зниження смертності цього буде

---

⁵ Lesthaeghe, R. (1995). The Second Demographic Transition in Western Countries: An Interpretation. У Gender and Family Change in Industrialized Countries (с. 17–62). Oxford University Press Oxford.

⁶ United Nations in Ukraine. (2021). UN Policy Paper on Population Dynamics. United Nations in Ukraine, p.2.

недостатньо для компенсації швидкого скорочення населення, зумовленого зовнішньою міграцією та не поверненням частини біженців⁷.

Близький, але ширший порівняльний ракурс пропонують О. Гладун, М. Пухачова, С. Аксьонова та Б. Крімер у праці «Відтворення населення після інтенсивних воєнних конфліктів», де досліджуються особливості відтворення населення після масштабних воєн у різних країнах. Автори показують, що післявоєнна демографічна динаміка ніяк не може залежати від одного універсального чинника, вона залежить від поєднання довоєнного рівня народжуваності, вікової структури населення, масштабів еміграції та характеру державної політики після завершення війни⁸. Тобто демографічне відновлення України залежатиме насамперед від того, наскільки цілісно держава зможе поєднати міграційні, сімейні, трудові та безпекові політики.

Саме тому доцільно перейти до аналізу таких політик через ідею диференціації політики. У сучасній літературі з аналізу публічної політики та регіонального розвитку дедалі впливовішою є логіка «place-based approach» (укр. територіально орієнтований підхід)⁹. Її суть полягає в тому, що складні суспільні проблеми не розподіляються рівномірно, а тому не можуть ефективно розв'язуватися через універсальні для всіх територій рішення¹⁰. Натомість політика має враховувати специфіку конкретної території країни. Тут йдеться про її соціально-економічні умови, інституційну спроможність, ресурсні обмеження та загалом характер накопичених проблем¹¹. Варто наголосити, що у цьому сенсі диференціація політики не означає відмову від єдиної національної стратегії. Навпаки, вона означає побудову такої стратегії,

⁷ Tverdostup, M. (2023). The demographic challenges to Ukraine's economic reconstruction (No. 71). Policy Notes and Reports, с.5.

⁸ Гладун О., Пухачова М., Аксьонова С. та Крімер Б. (2025). Відтворення населення після інтенсивних воєнних конфліктів. Демографія та соціальна економіка, 61 (3), 3-24.

⁹ Barca, F. (2009). An agenda for a reformed cohesion policy: A place-based approach to meeting European Union challenges and expectations. European Commission.

¹⁰ Там само

¹¹ OECD. (2025). Place-based policies for the future. OECD Publishing. URL: <https://doi.org/10.1787/e5ff6716-en>

яка поєднує спільну рамку цілей із різними наборами інструментів залежно від типу території¹².

Для демографічної політики ідея «place-based approach» має особливо велике значення. Демографічні процеси майже ніколи не є територіально однорідними¹³. Одні регіони швидше «старіють», через відтік молоді закордон. Десь сильніше проявляється навантаження внутрішнім переміщенням, а десь гостріше стоїть проблема відновлення ринку праці. Через це одна й та сама політика в різних регіонах може давати принципово різний результат¹⁴. Відтак диференціація політики повинна стосуватися не лише обсягу ресурсів, а й конфігурації самих інструментів.

Для посилення рамки важливо залучити також літературу з аналізу публічної політики. Основну увагу привертає праця М. Хаулетта «The Criteria for Effective Policy Design: Character and Context in Policy Instrument Choice», у якій автор підкреслює, що дієвість політики визначається не окремим заходом, а тим, наскільки успішно підібрані та скоординовані інструменти з урахуванням специфіки проблеми і середовища її реалізації¹⁵. Як вже було згадано раніше, післявоєнна демографічна криза в Україні характеризується своєю багатогранністю. У зв'язку з цим державна реакція не може зводитися до фрагментарних соціальних заходів. Виявляється потреба в цілісній системі політики, де демографічне відновлення розглядається у зв'язку з умовами, які реально впливають на життя громадян.

Водночас наявність навіть продуманого дизайну політики ще не гарантує її результативності. У праці М. Хілла і П. Г'юпа «Implementing Public Policy: An Introduction to the Study of Operational Governance» показано, що вирішальне значення має етап імплементації, на якому політика проходить через механізми координації, адміністративного виконання, інституційного тлумачення і

---

¹² Там само

¹³ OECD. (2025). OECD guidelines on the multi-level governance of demographic change. OECD, p.8.

¹⁴ Там само

¹⁵ Howlett, M. (2018). The criteria for effective policy design: Character and context in policy instrument choice. *Journal of Asian public policy*, 11(3), 245-266.

практичної адаптації¹⁶. Тому цілком логічним є те, що для післявоєнної демографічної політики України важливо створити такі механізми реалізації, які зможуть працювати в реальних регіональних умовах.

Окремо варто звернути увагу на літературу, де територіально диференційована демографічна політика розглядається в практичному застосуванні. Це важливо, бо в такому разі ми бачимо реальні механізми, через які держава намагається відповідати на просторово нерівномірні демографічні зміни. Показовим кейсом у цьому плані є Хорватія, бо країна є однією з найбільш порівнюваних з українським контекстом. Сучасна Стратегія демографічної ревіталізації до 2033 року поєднує демографічні цілі з ідеєю рівномірного регіонального розвитку та окремо акцентує підтримку територій зі специфічними умовами розвитку¹⁷. Водночас ще раніше в Хорватії існував спеціальний режим для воєнно уражених і відсталих територій, який поєднував завдання реконструкції, повернення населення, житлового забезпечення та стимулювання демографічного й економічного зростання¹⁸. Таким чином, ми бачимо, що ідея диференційованої демографічної політики, зокрема за типами територій, уже знаходить практичне застосування в повоєнних державах.

Отже, опрацьована наукова література дає змогу достатньо чітко окреслити основні виміри сучасної демографічної кризи. Зауважується, що в умовах війни вона виходить далеко за межі суто демографічної проблематики. Водночас аналіз наявних праць засвідчує, що попри визнання регіональної нерівномірності втрат, ризиків і ресурсів відновлення, механізми формування саме регіонально диференційованої демографічної політики залишаються окресленими лише частково. З огляду на це постає потреба в подальшому політологічному аналізі післявоєнної демографічної політики України не

¹⁶ Hill, M., & Hupe, P. (2021). Implementing public policy: An introduction to the study of operational governance.

¹⁷ Hrvatski sabor. (2024). Strategija demografske revitalizacije Republike Hrvatske do 2033. godine. Narodne novine, 36/2024. URL: https://narodne-novine.nn.hr/eli/sluzbeni/2024/36/579/pdf?utm_source

¹⁸ Zakon o područjima posebne državne skrbi. (2018). Narodne novine, 106/2018. URL: https://www.zakon.hr/z/471/zakon-o-podrucjima-posebne-drzavne-skrbi?utm_source=chatgpt.com#google_vignette

просто як сукупності окремих заходів, а як цілісної, внутрішньо скоординованої та регіонально диференційованої моделі державного реагування.

1.2. Аналіз джерельно-документальної та емпіричної бази дослідження

Джерельно-документальна та емпірична база дослідження післявоєнної демографічної політики України є міжсекторальною за своїм характером. Це зумовлено тим, що демографічна криза в сучасних умовах охоплює міграцію, внутрішнє переміщення, народжуваність, смертність, старіння населення, втрати людського капіталу, дисбаланси ринку праці та просторову нерівномірність відновлення. Тому в межах цього підрозділу важливо показати, яку саме функцію виконує кожен з документів у логіці дослідження.

Нормативним ядром роботи є Стратегія демографічного розвитку України на період до 2040 року¹⁹ та План заходів з її реалізації у 2024–2027 роках²⁰. Ці два документи вперше після початку повномасштабної війни системно формулюють демографічну кризу як один із ключових викликів для подальшого розвитку держави. Стратегія визначає основні демографічні загрози, посилені внаслідок збройної агресії РФ, а також окреслює стратегічні цілі й завдання, необхідні для подолання цих викликів.

У змістовному плані Стратегія виходить із того, що негативні демографічні тенденції мають кілька взаємопов'язаних проявів:

- 1) масштабну зовнішню міграцію;
- 2) низький рівень народжуваності;
- 3) високий рівень передчасної смертності;
- 4) розбалансування ринку праці;

¹⁹ Про схвалення Стратегії демографічного розвитку України на період до 2040 року, Розпорядження Кабінету Міністрів України № 922-р (2024). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/922-2024-p#Text>

²⁰ Про затвердження плану заходів з реалізації у 2024–2027 роках Стратегії демографічного розвитку України на період до 2040 року, Розпорядження Кабінету Міністрів України № 1091-р (2024). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1091-2024-p#Text>

- 5) масові вимушені переміщення населення всередині країни;
- 6) інші чинники, які впливають на відтворення населення²¹.

З цієї логіки виходять шість основних напрямів державного реагування:

- 1) створення умов для міграційного приросту населення та зниження відтоку українців за кордон;
- 2) підвищення рівня народжуваності й підтримку сім'ї;
- 3) зниження рівня передчасної смертності;
- 4) активізацію на ринку праці максимальної кількості громадян, які можуть працювати;
- 5) адаптацію суспільства до демографічного старіння;
- 6) розвиток можливостей для якісного життя в Україні²².

Отже, Стратегія передусім виступає як документ, що задає офіційну рамку проблеми. Детальний аналіз окремих демографічних викликів, зафіксованих у Стратегії, буде здійснено в наступних розділах роботи, де вони розглядатимуться вже як емпірично вимірювані прояви структурної демографічної кризи.

Якщо переходити до аналізу Плану заходів з реалізації Стратегії у 2024-2027 роках, то саме цей документ показує, наскільки задана Стратегією рамка переведена на рівень конкретних дій. План містить окремі завдання, заходи, строки виконання, відповідальних виконавців та індикатори виконання²³. Для цього дослідження є принципово важливим те, що План містить певні елементи територіального підходу, однак не пропонує типології регіонів за рівнем демографічної вразливості й не визначає різні набори інструментів для територій із різним демографічним, міграційним і безпековим профілем. Саме

²¹ Про схвалення Стратегії демографічного розвитку України на період до 2040 року, Розпорядження Кабінету Міністрів України № 922-р (2024). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/922-2024-p#Text>

²² Там само

²³ Про затвердження плану заходів з реалізації у 2024-2027 роках Стратегії демографічного розвитку України на період до 2040 року, Розпорядження Кабінету Міністрів України № 1091-р (2024). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1091-2024-p#Text>

ця прогалина є однією з підстав для подальшого обґрунтування регіонально диференційованої моделі післявоєнної демографічної політики України.

Окремо до джерельно-документальної бази доцільно віднести Закон України «Про засади державної регіональної політики»²⁴ та Державну стратегію регіонального розвитку на 2021–2027 роки²⁵. У цих документах закріплюється поняття «функціонального типу території» як території, що характеризується спільними соціальними, просторовими, екологічними, економічними, безпековими та іншими ознаками²⁶. Важливо зазначити, що у ДСРР логіка типологізації територій з'явилася за редакцією 2024 року, тобто вже як відповідь держави на воєнні виклики. У третьому розділі роботи цей підхід стане основою для типологізації регіонів за рівнем демографічної вразливості.

Інший рівень джерельної бази становить допоміжний нормативний контекст, тобто документи, що регулюють окремі складові демографічної політики, але не формують її цілісної рамки. До цієї групи належать, зокрема Стратегія державної міграційної політики України на період до 2025 року²⁷ та план заходів щодо її реалізації²⁸. Зазначені документи дають можливість простежити, як у даний момент у державній політиці оформлюється питання повернення громадян з-за кордону, реінтеграції осіб, які отримали тимчасовий захист, та зниження довгострокових міграційних втрат. До цього блоку документів відносимо й Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб»²⁹ та Стратегію державної політики щодо

²⁴ Про засади державної регіональної політики, Закон України № 156-VIII (2015). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/156-19#Text>

²⁵ Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021–2027 роки, Постанова Кабінету Міністрів України № 695 (2020). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-%D0%BF#Text>

²⁶ Про засади державної регіональної політики, Закон України № 156-VIII (2015). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/156-19#Text>

²⁷ Про схвалення Стратегії державної міграційної політики України на період до 2025 року, Розпорядження Кабінету Міністрів України № 482-р (2017). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/482-2017-p#Text>

²⁸ Про затвердження плану заходів на 2024 і 2025 роки щодо реалізації Стратегії державної міграційної політики України на період до 2025 року, Розпорядження Кабінету Міністрів України № 837-р (2024). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/837-2024-p#Text>

²⁹ Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб, Закон України № 1706-VII (2014). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text>

внутрішнього переміщення на період до 2025 року³⁰. Ці два документи важливі для розуміння того, яким чином держава реагує на просторове переформатування населення, навантаження на громади та зміну життєвих стратегій ВПО вже зараз. Документи у сферах трудової міграції та зайнятості населення, зокрема Закон України «Про зовнішню трудову міграцію»³¹ та Закон України «Про зайнятість населення»³², дають змогу проаналізувати трудовий вимір демографічної кризи, адже післявоєнне відновлення прямо залежатиме не тільки від чисельності населення, а й від його участі в ринку праці. Закон України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми»³³, а також Стратегія розвитку системи охорони здоров'я на період до 2030 року³⁴ розглядаються як нормативна база для аналізу двох ключових блоків: підтримки народжуваності та зниження передчасної смертності. Водночас у дослідженні всі ці акти мають саме допоміжний характер, бо вони уточнюють секторальний зміст Стратегії демографічного розвитку.

Емпіричну основу дослідження становлять статистичні та аналітичні джерела, за допомогою яких можна зіставити задекларовані державою пріоритети з реальною демографічною ситуацією. Передусім мова йдеться про дані Державної служби статистики України. Вони дають можливість простежити довоєнні тенденції, зафіксувати базові структурні зміни у складі населення та виявити регіональні відмінності, без яких неможливо зрозуміти, з якої демографічної позиції Україна увійшла у фазу повномасштабної війни. Окремо як допоміжне джерело оперативних узагальнених даних із відкритих державних реєстрів у дослідженні використано Опендатабот.

³⁰ Про схвалення Стратегії державної політики щодо внутрішнього переміщення на період до 2025 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2023–2025 роках, Розпорядження Кабінету Міністрів України № 312-р (2023). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/312-2023-%D1%80#Text>

³¹ Про зовнішню трудову міграцію, Закон України № 761-VIII (2015). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/761-19#Text>

³² Про зайнятість населення, Закон України № 5067-VI (2012). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5067-17#Text>

³³ Про державну допомогу сім'ям з дітьми, Закон України № 2811-XII (1996). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-12#Text>

³⁴ Про схвалення Стратегії розвитку системи охорони здоров'я на період до 2030 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2025–2027 роках, Розпорядження Кабінету Міністрів України № 34-р (2025). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/34-2025-p#Text>

Водночас у межах вивчення воєнного і раннього повоєнного періоду опори лише на офіційні статистичні дані вже недостатньо. Через війну частина інформації виявилася фрагментарною, тому емпіричну базу доводиться розширювати за рахунок матеріалів міжнародних організацій та відкритих аналітичних платформ. Серед міжнародних джерел у цій роботі найбільш важливими є матеріали Моніторингової місії ООН з прав людини в Україні, які використовуються для висвітлення втрат серед населення. Для аналізу внутрішнього переміщення, міграційної мобільності та намірів повернення використовуються дані Міжнародної організації з міграції. У свою чергу, масштаби зовнішнього вимушеного переміщення доцільно оцінювати на основі матеріалів Управління Верховного комісара ООН у справах біженців. Через джерела такого типу вдається хоча б приблизно відтворити реальний обсяг демографічних втрат і переміщень, спричинених війною. Додатково в дослідженні використовуються аналітичні матеріали UNESCO, Світового Банку та інших міжнародних інституцій. Вони допомагають показати втрати у сфері освіти, стан людського капіталу та довгострокові соціально-економічні наслідки війни. А без цього, по суті, складно говорити і про перспективи демографічного відновлення. У третьому розділі частина цієї емпіричної бази використана для побудови інтегрального індексу демографічної вразливості регіонів.

Разом з тим наявна джерельно-документальна база має і свої обмеження, які необхідно прямо враховувати в дослідженні. Повномасштабна війна, окупація частини територій, масове переміщення населення та збої у звичних процедурах обліку суттєво ускладнили точне демографічне вимірювання. Через це багато показників сьогодні мають радше оціночний, ніж абсолютно точний характер. Тому їх доводиться перевіряти й зіставляти між собою, не сприймаючи як безумовно завершену картину.

Інше обмеження пов'язане з самим станом державної політики. Попри наявність Стратегії демографічного розвитку України до 2040 року та Плану

заходів з її реалізації, значна частина конкретних рішень у суміжних сферах ще не є остаточно сформованою. Деякі інструменти лише уточнюються, інші поки що не отримали повного нормативного оформлення. Це ускладнює оцінку цілісності післявоєнної демографічної політики. Проте, якщо дивитися з іншого боку, це показує, що відповідна політика ще не набула завершеної інституційної форми. Така ситуація підтверджує актуальність теми, бо якщо політика ще формується, то саме зараз важливо обґрунтувати, якою має бути її регіональна логіка.

Отже, джерельно-документальна та емпірична база дослідження поєднує в собі декілька взаємопов'язаних блоків. Саме в такій конфігурації вона дозволяє дослідити післявоєнну демографічну політику України як сферу публічної політики, де стратегічні орієнтири мають бути співвіднесені з реальною демографічною ситуацією, регіональною неоднорідністю та практичними межами їх реалізації. У межах теми роботи така побудова джерельної бази є необхідною, оскільки вона дає можливість перейти від загального бачення демографічної кризи до обґрунтування регіонально диференційованої моделі післявоєнної демографічної політики України.

РОЗДІЛ 2. СТРУКТУРНА ДЕМОГРАФІЧНА КРИЗА УКРАЇНИ ЯК ВИКЛИК ДЕРЖАВНІЙ ПОЛІТИЦІ

2.1. Еволюція демографічної моделі України до повномасштабної війни

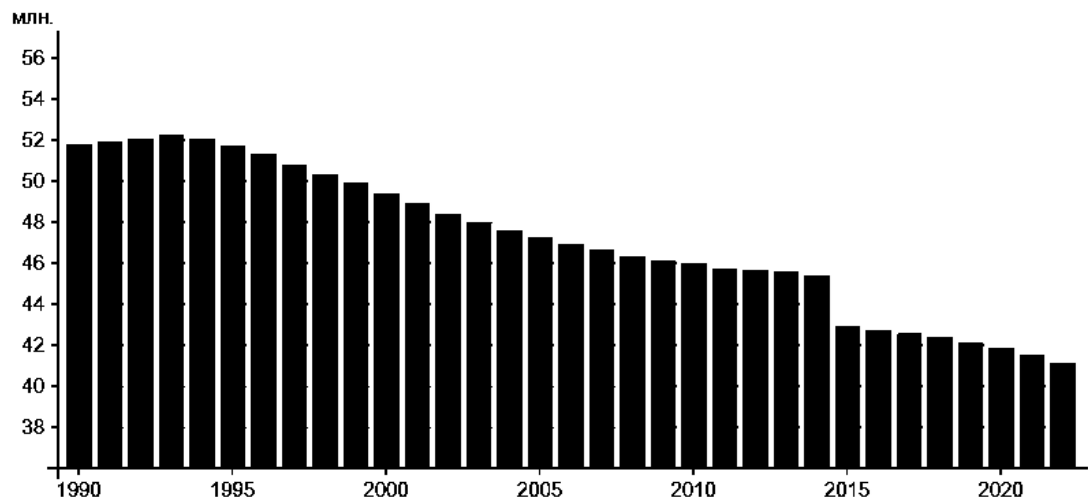
Для аналізу післявоєнної демографічної політики принципово важливо простежити, як змінювалася демографічна ситуація в Україні від моменту здобуття незалежності до початку повномасштабної війни. Аналіз джерел показує, що повномасштабне вторгнення не створило демографічну кризу з нуля. Радше війна наклалася на вже сформовану модель тривалого депопуляційного спаду, низької народжуваності, високої смертності, старіння населення та масштабної міграційної мобільності. Для підтвердження цієї тези еволюцію демографічної моделі доцільно розглянути в цьому підрозділі як самостійний структурний процес, що визначив межі державної спроможності від набуття незалежності до 2022 року.

Водночас під час дослідження не було поставлено цілі обмежуватися лише загальнонаціональними показниками. Очевидно, що середні дані по країні добре показують картину демографічної кризи, але вони не завжди враховують територіальну нерівномірність цієї кризи. Тому цей аналіз також потрібен для того, щоб дослідити, якою була демографічна ситуація в різних регіонах України до початку війни.

Варто зазначити, що методологічно є декілька застережень, які слід врахувати. По-перше, перший і поки що останній офіційний перепис населення незалежної України був проведений у грудні 2001 року, тому всі подальші оцінки чисельності населення ґрунтувалися на адміністративних даних та підсумках останнього перепису. По-друге, після 2014 року офіційні розрахунки населення здійснювалися без урахування тимчасово окупованої території АР Крим, м. Севастополя, а також частини тимчасово окупованих територій Донецької та Луганської областей, що ускладнює пряме зіставлення показників у довгій динаміці.

Почнемо аналіз із загальної кількісної динаміки, використовуючи показник наявного населення. У статистиці Держстату наявне населення означає населення, яке на момент перепису перебуває на певній території з урахуванням тимчасово проживаючих осіб, тоді як постійне населення охоплює осіб, які постійно мешкають на відповідній території, включно з тимчасово відсутніми до 12 місяців³⁵. Для цього підрозділу доцільніше використовувати саме показник наявного населення, оскільки він дає змогу простежити загальну демографічну динаміку країни у зіставному часовому ряді.

У кількісному вимірі демографічна траєкторія незалежної України завжди була виразно низхідною. Одразу після розпаду СРСР, за офіційними даними Мінфіну України, у 1991 р. чисельність наявного населення України становила 51 944 400 осіб, тоді як станом на 1 січня 2022 р. – 41 167,3 тис. осіб (див. Графік 2.1.1.)³⁶. Важливо також те, що єдиний Всеукраїнський перепис 2001 р. зафіксував близько 48 млн населення, тобто депопуляційний спад сформувався вже в перше десятиліття незалежності.

Графік 2.1.1. Графік чисельності населення України з 1990 по 2022 рр. Джерело: Мінфін: Населення України.

³⁵ Головне управління статистики у Тернопільській області. (б. д.). Методологічні пояснення. Державна служба статистики України. URL: <https://www.te.ukrstat.gov.ua/files/DS/DS0.htm>

³⁶ Мінфін. (n.d.). Населення України (1991). URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/reference/people/1991/>

Отже, за офіційною статистикою, яка після 2014 р. навіть не охоплює окуповані території, з 1991 до 2022 року країна втратила понад 10,7 млн осіб.

Для зручності подальшого аналізу розділимо часові рамки на три послідовні етапи. Перший етап, який охоплює 1991-2001 роки, характеризувався інтенсивним демонтажем демографічної структури, що залишилася у спадок від радянського періоду. Згідно з даними Державної служби статистики України, у 1991 році загальний коефіцієнт народжуваності становив 12,1 на 1000 осіб, тоді як коефіцієнт смертності був 12,9 на 1000 осіб³⁷. Відповідно, природний приріст уже тоді був від'ємним і становив -0,8 на 1000 осіб³⁸. До 2000 року демографічна ситуація значно погіршилася: народжуваність знизилася до 7,8 на 1000 осіб, смертність зросла до 15,4 на 1000 осіб, а природний приріст знизився до -7,6 на 1000 осіб³⁹. Така динаміка свідчила про перехід від межового демографічного дисбалансу до стійкого режиму депопуляції.

Дослідження Б. Переллі-Гарріс «The path to lowest-low fertility in Ukraine» показує, що різкий спад у 1990-х був пов'язаний із масовим безробіттям, падінням доходів та загальною фінансовою нестабільністю, які підштовхували до відкладання народження першої дитини⁴⁰. За наявними оцінками, у 2001 р. Україна досягла одного з найнижчих у світі рівнів сумарної народжуваності, а саме близько 1,1 дитини на жінку, тобто значно нижче рівня простого відтворення поколінь⁴¹.

Не менш важливою складовою кризи була смертність. Офіційні дані Держстату свідчать, що у 1990 році середня очікувана тривалість життя при народженні становила 70,42 року⁴². Цей показник характеризувався значним

³⁷ Державна служба статистики України. (2022). Демографічний щорічник «Населення України» за 2021 рік. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2022/zb/10/zb_nasel%20_2021.pdf

³⁸ Там само

³⁹ Там само

⁴⁰ Perelli-Harris, Brienna. (2005). The path to lowest-low fertility in Ukraine. Population studies. 59. 55-70.

⁴¹ Там само

⁴² Державна служба статистики України. (n.d.). Середня очікувана тривалість життя при народженні [Data set]. URL: https://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2007/ds/nas_rik/nas_u/nas_rik_u.xlsx

гендерним дисбалансом: для чоловіків очікувана тривалість життя складала 65,6 року, тоді як для жінок показник сягав 74,82 року⁴³. Ми бачимо, що проблема полягала не лише в тому, що народжувалося мало дітей. Україна одночасно втрачала населення через високу смертність у працездатних і старших вікових групах.

У 1990-х роках міграційні процеси також були не зовсім стабільними. Дійсно, на початку незалежності Україна ще мала певний міграційний приріст. Проте український дослідник Б. Іличок та співавтори дослідження зазначають, що вже до середини 1990-х і на межі 2000-х років він змінився на міграційне скорочення, яке досягло таких масштабів, що це серйозно впливало на демографічну безпеку⁴⁴. Лише після 2005 року ситуація почала змінюватися, і міграційний приріст знову набув позитивного характеру.

У регіональному вимірі цей період також характеризувався неоднорідністю. Це видно з порівняння результатів переписів 1989 і 2001 років: якщо загалом населення країни скорочувалося, то темпи цього скорочення суттєво різнилися між областями. Найглибше падіння зафіксовано у Чернігівській області, де чисельність населення 2001 року становила лише 88% від рівня 1989 року, у Луганській – 89%, Житомирській – 90%, Донецькій, Харківській, Кіровоградській і Сумській – по 91%⁴⁵. Натомість у західних регіонах ситуація була помітно стійкішою. Так у Волинській, Рівненській і Закарпатській областях населення фактично залишилося на рівні 1989 року, а в Івано-Франківській області становило 99%, у Чернівецькій і Тернопільській – по 98%⁴⁶.

Отже, що стосується першого етапу, то демографічна політика 1990-х років у тих умовах мала головним чином соціально-захисний характер, а не була

---

⁴³ Там само

⁴⁴ Іличок, Б., Карковська, В., Дзюрах, Ю., & Мармуляк, А. (2023). Changing trends in Ukraine's demographic security as a key indicator of socioeconomic stability. *Financial and credit activity problems of theory and practice*, 2(49), 350-360.

⁴⁵ Державний комітет статистики України. (2001). Розподіл постійного населення за регіонами України за даними Всеукраїнського перепису населення 2001 року. Всеукраїнський перепис населення 2001 року.

⁴⁶ Там само

спрямована на стратегічне забезпечення відтворення населення. Ще меншою мірою вона враховувала регіональну специфіку демографічних процесів. Держава реагувала на наслідки трансформаційної кризи після набуття незалежності, але не формувала довгострокової політики відтворення населення.

Другий етап охоплює 2002-2013 роки. Його межі визначено з огляду на те, що цей період розташований між завершенням першого пострадянського десятиліття демографічного спаду, зафіксованого результатами Всеукраїнського перепису 2001 року, та початком якісно нового етапу після 2014 року. Саме після 2014 року на демографічні процеси суттєво вплинули воєнні дії, окупація окремих територій і масштабні міграційні зміни. У цей період, з одного боку, загальна чисельність населення України продовжувала зменшуватися. З іншого боку, у 2000-х роках відзначалося певне покращення окремих демографічних показників. Згідно з даними офіційної статистики, природний приріст населення у 2000 році становив -6,6 на 1000 осіб, тоді як у 2010 році цей показник підвищився до -3,3 на 1000 осіб⁴⁷. Описана тенденція свідчила про тимчасове послаблення її інтенсивності.

Найпомітнішою зміною цього періоду було зростання сумарного коефіцієнта народжуваності. За даними дослідження С. Аксьонової, сумарний коефіцієнт народжуваності в країні поступово зростав протягом 2000-х років і досяг свого максимального значення для нового століття – 1,53 дитини на одну жінку у 2012 році⁴⁸. Однак цей показник усе одно залишався нижчим за рівень простого відтворення населення. Крім того, кількість новонароджених у 2012 році становила лише 520,7 тисячі осіб, що суттєво менше порівняно з 1992 роком, коли народилося 630,8 тисяч дітей⁴⁹. Тобто таке зростання означало радше тимчасове послаблення демографічного спаду.

⁴⁷ Державна служба статистики України. (2022). Демографічний щорічник «Населення України» за 2021 рік. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2022/zb/10/zb_nasel%20_2021.pdf

⁴⁸ Aksyonova, S. (2022). Компенсаційний приріст народжуваності в Україні: очікування, чинники, перепони. *Demography and social economy*, 50(4), 3-22, с.8.

⁴⁹ Там само

Причини такого послаблення дослідники пояснюють поєднанням економічних та політичних факторів. По-перше, у 2000-х роках відбулася певна макроекономічна стабілізація, що зменшила рівень невизначеності для домогосподарств. По-друге, держава почала активніше використовувати фінансові інструменти сімейної політики. Як приклад такої політики у 2004 році уряд ухвалив Концепцію демографічного розвитку на період 2005–2015 років⁵⁰, а вже у 2006 році затвердив Стратегію демографічного розвитку до 2015 року⁵¹. Одночасно була прийнята Державна програма «Репродуктивне здоров'я нації» на період до 2015 року⁵², яка чітко пов'язувала питання репродуктивного здоров'я із демографічними викликами та соціально-економічним потенціалом держави.

Особливе значення мали зміни у системі виплат при народженні дитини. Після 31 березня 2005 року допомога при народженні дитини була значно збільшена і становила 22,6 прожиткових мінімумів для дітей віком до 6 років⁵³. У 2008 році виплати були диференційовані залежно від порядку народження: на першу дитину передбачалося 12 240 грн, на другу – 25 000 грн, а на третю та кожную наступну – 50 000 грн⁵⁴. Це був уже доволі чіткий пронаталістський підхід з боку держави.

Наукова література свідчить, що ефективність таких заходів не варто переоцінювати. Так Б. Крімер, аналізуючи демографічні наслідки запровадження фінансової допомоги при народженні дитини, зазначає, що фінансові інструменти впливають на поведінкові установки та темпи

⁵⁰ Кабінет Міністрів України. (2004). Про схвалення Концепції демографічного розвитку на 2005–2015 роки: Розпорядження № 724-р. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/724-2004-%D1%80>

⁵¹ Кабінет Міністрів України. (2006). Про затвердження Стратегії демографічного розвитку в період до 2015 року: Постанова № 879. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/879-2006-%D0%BF#Text>

⁵² Кабінет Міністрів України. (2006). Про затвердження Державної програми “Репродуктивне здоров'я нації” на період до 2015 року: Постанова № 1849. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1849-2006-%D0%BF#Text>

⁵³ Фонд соціального страхування з тимчасової втрати працездатності. Виконавча дирекція. (2005, 27 квітня). Щодо виплати допомоги при народженні дитини: Лист № 01-16-605. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/v-605598-05>

⁵⁴ Кабінет Міністрів України. (2008). Питання призначення і виплати допомоги сім'ям з дітьми: Постанова № 57. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/57-2008-%D0%BF>

народжуваності⁵⁵. Водночас він підкреслює, що цей вплив не можна вважати універсальним поясненням змін.

Крім того, політика у цей період залишалася переважно централізованою. Її слабким місцем було те, що вона фактично виходила з припущення, що однакові інструменти можуть однаково працювати в різних регіонах. Однак регіональна демографічна ситуація вже тоді була надто неоднорідною для такого підходу. Західні області мали відносно кращі показники природного відтворення. До 2014 року саме Закарпатська, Рівненська та Івано-Франківська області визначалися як лідери за показниками природного приросту⁵⁶. Натомість найбільші втрати за рахунок природного скорочення були характерні для Південно-Східного (3,6 млн осіб) та Центрального регіонів (2,4 млн осіб)⁵⁷. Серед областей-аутсайдерів В. Кравців визначає Донецьку, Дніпропетровську та Луганську області⁵⁸.

Водночас навіть демографічно стійкіші західні області втрачали частину трудового потенціалу через зовнішню трудову міграцію. Так у другій хвилі обстеження трудової міграції 2012 року на Захід припадало 71,6% українських трудових мігрантів⁵⁹. Інший тип демографічної асиметрії формувався навколо Києва та Київської області, які у 2010-2013 роках виступали головними внутрішніми полюсами притягання населення і значно випереджали інші міграційно привабливі регіони України, навіть разом узяті⁶⁰. Крім того, внутрішня міграція мала урбаністичний характер, тобто була пов'язана з

⁵⁵ Крімер, Б. О. (2013). Демографічні результати запровадження допомоги при народженні дитини. Демографія та соціальна економіка, (1), 37-46, с.39.

⁵⁶ Кравців, В. С. (2016). Територіальний розвиток та регіональна політика в Україні. НАН України. ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І.Долішнього НАН України, с.6.

⁵⁷ Гладун, О., Аксьонова, С., Гаврилюк, О., Гнатюк, Т., Крімер, Б., Курило, І., ... & Шевчук, П. (2020). Населення України. Демографічні тенденції в Україні у 2002-2019 рр., с.29.

⁵⁸ Кравців, В. С. (2016). Територіальний розвиток та регіональна політика в Україні. НАН України. ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І.Долішнього НАН України, с.6.

⁵⁹ Гладун, О., Аксьонова, С., Гаврилюк, О., Гнатюк, Т., Крімер, Б., Курило, І., ... & Шевчук, П. (2020). Населення України. Демографічні тенденції в Україні у 2002-2019 рр., с.96.

⁶⁰ Державна міграційна служба України. (2014). Міграційний профіль України 2010–2013. ДМС України, с.32. URL: https://dmsu.gov.ua/assets/files/mig_profil/UKR_Migration_Profile_2015_1.pdf

переміщенням населення із сільської місцевості до міської, що посилювало розрив між великими центрами та периферійними територіями⁶¹.

Таким чином, саме під час другого етапу держава вперше визначила окремі демографічні та репродуктивні пріоритети. Утім, такі заходи не вирішили основних структурних проблем, зокрема надмірної смертності, старіння населення, низького рівня загальної народжуваності та зростаючого впливу міграції на відтворення людського потенціалу.

Третій етап, хронологічні межі якого визначаються з 2014 року до 24 лютого 2022 року, характеризувався подальшим погіршенням демографічних показників. Як вже було зазначено раніше, ускладнення статистичного аналізу цього періоду значною мірою зумовлене втратою контролю над окремими територіями країни. Незважаючи на проведені коригування статистики, отримані офіційні дані свідчать про стійке скорочення чисельності населення. Згідно зі статистичними розрахунками, на 1 січня 2021 року чисельність наявного населення становила 41 588,4 тисячі осіб, тоді як на 1 січня 2022 року цей показник зменшився до 41 167,3 тисячі осіб⁶². Тобто безпосередньо напередодні повномасштабної війни країна вже перебувала у фазі прискореного скорочення населення.

У цей період народжуваність знову почала знижуватися. Після піку 2012 року, коли сумарний коефіцієнт народжуваності становив 1,53 дитини на одну жінку, цей показник поступово зменшувався і до 2021 року опустився до 1,16⁶³. За даними офіційної статистики, у 2021 році загальний коефіцієнт народжуваності в Україні становив 7,3 на 1000 осіб населення⁶⁴. Крім цього, у період із січня по листопад 2021 року на кожні 100 померлих припадало лише

---

⁶¹ Там само

⁶² Державна служба статистики України. (2022). Демографічний щорічник «Населення України» за 2021 рік. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2022/zb/10/zb_nasel%20_2021.pdf

⁶³ Там само

⁶⁴ Там само

39 живонароджених, що вказує на значне переважання смертності над народжуваністю в природному русі населення⁶⁵.

У той же час посилювалася смертність та вікова вразливість населення. Згідно з офіційною статистикою, у 2021 році середня очікувана тривалість життя при народженні в Україні становила 69,77 року: 65,16 року для чоловіків і 74,36 року для жінок⁶⁶. У порівнянні з 1990 роком це свідчило про відсутність стабільного довгострокового прогресу, тоді як гендерний розрив у тривалості життя перевищував 9 років. За офіційними оцінками, частка осіб віком від 60 років і старше складала 25% від загального населення, а демографічне навантаження становило 483 особи на кожну тисячу осіб віком 15-64 роки⁶⁷. З цієї кількості 225 осіб припадало на дітей віком від 0 до 14 років, а 258 – на осіб віком 65 років і старше⁶⁸. Отже, перед початком повномасштабної війни Україна опинилася в ситуації вираженого старіння населення та значного навантаження на працездатні вікові групи.

Окремим структурним чинником стала трудова міграція. За матеріалами German Economic Team, які узагальнюють дані українського обстеження робочої сили, приблизно 1,3 млн осіб мали недавній міграційний досвід у 2017 р. проти 1,2 млн у 2012 р., причому йшлося не про кількість осіб, які одночасно перебували за кордоном, а про осіб із нещодавнім досвідом трудової міграції⁶⁹. Водночас Європейська Комісія оцінювала загальний запас українських трудових емігрантів у 2,2-2,7 млн осіб, що становило приблизно 13-16% загальної зайнятості в Україні⁷⁰.

⁶⁵ Державна служба статистики України. (2022). Демографічна ситуація в січні–листопаді 2021 року [Експрес-випуск]. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/express/expr2022/01/04.pdf>

⁶⁶ Державна служба статистики України. (2022). Демографічний щорічник «Населення України» за 2021 рік. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2022/zb/10/zb_nasel%20_2021.pdf

⁶⁷ Там само

⁶⁸ Там само

⁶⁹ Lücke, M., & Saha, D. (2019). Labour migration from Ukraine: Changing destinations, growing macroeconomic impact (Policy Study PS 02/2019). German Economic Team. URL: https://www.german-economic-team.com/wp-content/uploads/2022/02/GAG_UKR_PS_02_2019_en.pdf

⁷⁰ Vakhitov, V., Kupets, O., & Matushchak, A. (2020). The impact of labour migration on the Ukrainian economy (Discussion Paper 123). European Commission. URL: https://economy-finance.ec.europa.eu/document/download/49fb1672-031a-453a-bf01-a9da9431c59a_en

Після 2014 року відбулися значні трансформації у географії трудової міграції. Якщо у 2012 році основним напрямком для 43% українських трудових мігрантів була Російська Федерація, то вже у 2017 році лідерство перейшло до Польщі, на яку припадало 39% загального потоку⁷¹. Частка трудових мігрантів у Росії за цей час скоротилася до 26%⁷². Згідно з офіційними оцінками, станом на 2017 рік кількість українців, що працювали в Польщі, сягнула 506 тисяч осіб⁷³. Загалом дві третини (67%) українських трудових мігрантів у зазначений період обрали країни ЄС як місце своєї трудової активності.

Реакцією держави на новий контекст стала інституціоналізація міграційної політики. Так, у 2011 році було затверджено Концепцію державної міграційної політики, а в 2017 році – Стратегію державної міграційної політики України до 2025 року. Це свідчить про те, що питання міграції поступово набуло статусу самостійного напрямку державного управління, а не лише побічного соціально-економічного явища. Водночас у сфері сімейної політики після 2014 року було встановлено єдиний розмір допомоги при народженні дитини 41 280 гривень, незалежно від черговості народження, що послаблювало адресний стимул саме до народження другої чи третьої дитини⁷⁴.

Регіональна диференціація не зникла і після 2014 року. Навпаки, вона стала ще складнішою, оскільки до довоєнних відмінностей додалися наслідки окупації частини територій, внутрішнього переміщення та порушення статистичної зіставності. Тому для узагальнення регіональних відмінностей, які формувалися протягом усього періоду 1991-2022 рр., доцільно подати умовну аналітичну таблицю. Вона не є остаточною типологізацією регіонів, оскільки детальніша оцінка демографічної вразливості здійснюється в третьому розділі роботи. Її завдання полягає в тому, щоб показати, що

---

⁷¹ Там само

⁷² Там само

⁷³ Там само

⁷⁴ Про державну допомогу сім'ям з дітьми, Закон України № 2811-XII (1996). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-12#Text>

територіальна неоднорідність демографічної кризи складалася поступово. Важливо зазначити також те, що окремі регіони можуть поєднувати ознаки кількох типів, оскільки таблиця фіксує не адміністративну класифікацію, а досить виразні демографічні траєкторії.

Умовний тип регіональної траєкторії	Регіони	Основні довоєнні демографічні ознаки
Відносно стійкі, але міграційно вразливі регіони	Закарпатська, Рівненська, Волинська, Івано-Франківська, частково Чернівецька, Хмельницька й Тернопільська області	Відносно краща народжуваність і повільніше природне скорочення, але значний зовнішній трудовий міграційний відтік
Депопуляційно-старіючі регіони	Чернігівська, Сумська, Житомирська, Кіровоградська, Полтавська, Черкаська, частково Вінницька області	Тривале природне скорочення, старіння населення, депопуляція сільських територій, ослаблення малих громад
Промислові регіони з високою демографічною вразливістю	Донецька, Луганська, Дніпропетровська, Запорізька, Харківська області	Глибоке природне скорочення, висока смертність, старіння, промислова трансформація, міграційний відтік; після 2014 року додатковий вплив війни й окупації частини територій
Міграційно-притягальні урбанізовані центри	Київ, Київська область, частково великі обласні центри такі як Львів, Одеса, Харків, Дніпро	Концентрація населення, робочих місць, освітніх можливостей і молодших вікових груп; посилення розриву між центрами та периферією
Території з порушеною демографічною зіставністю після 2014 року	АР Крим, м. Севастополь, частини Донецької та Луганської областей	Неповнота офіційного статистичного обліку, втрата контролю над частиною територій, вимушене переміщення

		населення, неможливість повного порівняння з іншими регіонами

Таблиця 2.1.1. Умовні типи регіональних демографічних траєкторій України у 1991–2022 рр.

Таким чином, демографічна динаміка України у 1991-2022 рр. показує, що повномасштабна війна вдарила по країні, яка вже тривалий час втрачала населення. До 2022 року накопичилися одразу кілька проблем: низька народжуваність, висока смертність, старіння, трудова міграція, послаблення людського потенціалу. Але важливо те, що ці процеси не були однаковими для всіх регіонів. Одні області швидше втрачали населення через природне скорочення, інші – через міграційний відтік, тоді як великі міські центри, навпаки, притягували людей і ресурси. Саме тому післявоєнна демографічна політика не може будуватися за принципом одного універсального рішення для всієї країни. Подальше дослідження регіонально диференційованої моделі є необхідним, оскільки дозволяє врахувати різні стартові умови регіонів і визначити, які інструменти відновлення людського потенціалу будуть доречними для кожного типу територій.

2.2. Демографічні наслідки повномасштабної війни: кількісні та структурні зміни

Виходячи з аналізу, проведеного в попередньому підрозділі дослідження, можна зробити висновок про те, що після 24 лютого 2022 року демографічна ситуація в Україні перейшла від стану тривалої, але відносно прогнозованої кризи до стану масштабного демографічного потрясіння. Війна дійсно змінила звичні для всіх нас умови існування. В першу чергу мова йде про безпеку та загалом можливість планувати майбутнє. Гостро проблема постала також з базовими потребами населення: доступом до житла, праці, медичних і соціальних послуг.

Водночас цей підрозділ дослідження не фіксує остаточні демографічні наслідки війни, оскільки станом на кінець 2025 року повномасштабне

вторгнення РФ ще не має завершеного політичного, а також безпекового результату. Наведені показники доцільно розглядати як проміжний зріз ситуації, що склалася за перші майже чотири роки війни.

У кількісному вимірі найпомітнішою демографічною зміною стало різке скорочення населення. Згідно з оцінками, які наведені у Стратегії демографічного розвитку України до 2040 року, станом на 1 січня 2022 року чисельність населення України становила 42 млн осіб⁷⁵. Уже в липні 2024 року цей показник оцінювався у 35,8 млн осіб, а на територіях, де органи державної влади виконували свої функції в повному обсязі, проживало лише 31,1 млн осіб⁷⁶. У межах тих самих урядових розрахунків чисельність чоловіків за цей період скоротилася з 19 млн до 14,9 млн⁷⁷. Однак у роботі ці цифри варто розглядати саме як структурний показник. Людей не просто стало менше, змінився сам склад населення, його розміщення по території країни, вікова структура та здатність окремих регіонів (прифронтових та деокупованих) утримувати населення.

Перший і найбільш очевидний вимір демографічних втрат – це прямі людські втрати внаслідок бойових дій. Але саме ці дані найважче коректно представити в дослідженні. Станом на кінець 2025 року повних та перевірених даних про загиблих, поранених, зниклих безвісти, полонених, а також про втрати на тимчасово окупованих територіях немає у відкритому доступі. Особливо це стосується втрат серед військових, адже під час активної фази війни держава не може регулярно публікувати повну статистику. Тому в дослідженні прямі втрати не використані як окремий кількісний індикатор для запобігання ризику підміни аналізу неповними або політично чутливими оцінками. Водночас цей чинник не оминається повністю. У межах дослідження прямі людські втрати враховуються якісно, оскільки вони

---

⁷⁵ Про схвалення Стратегії демографічного розвитку України на період до 2040 року, Розпорядження Кабінету Міністрів України № 922-р (2024). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/922-2024-p#Text>

⁷⁶ Там само

⁷⁷ Там само

впливають на віково-статеву структуру населення, збільшують кількість родин загиблих і зниклих безвісти, ветеранів, людей з інвалідністю, а також створюють додаткове навантаження на соціальну, ветеранську й реабілітаційну політику.

Перейдемо до більш доступного в аналітичному плані показника. Мова йде про показник природного скорочення населення. У Стратегії демографічного розвитку України до 2040 року зазначено, що сумарний коефіцієнт народжуваності знизився з 1,16 у 2021 році до прогнозованого рівня 0,9 у 2024 році⁷⁸. Загальний коефіцієнт народжуваності впав із 7,3 до 6,0 на 1000 осіб, тоді як загальний коефіцієнт смертності у 2024 р. оцінено на рівні 15,9 на 1000 осіб⁷⁹. Для порівняльного аналізу наведемо ті самі показники ЄС, оскільки саме з європейським контекстом зараз найчастіше співвідноситься Україна. За даними Eurostat, у 2024 році сумарний коефіцієнт народжуваності в ЄС становив 1,34 народження на одну жінку, а загальний коефіцієнт народжуваності – 7,9 народження на 1000 осіб⁸⁰. Водночас загальний коефіцієнт смертності в ЄС у 2024 році оцінювався на рівні 10,7 смерті на 1000 осіб⁸¹. Отже, ми бачимо, що Європа також перебуває в умовах неабиякої демографічної кризи, але українські показники все ж залишаються гострішими (народжуваність нижча, смертність вища).

З кожним роком народжуваність продовжує суттєво зменшуватися. Згідно з інформацією, зібраною платформою Opendatabot на основі даних Міністерства юстиції України, у 2022 році було зареєстровано 206 032 народження, у 2023 – 187 387, у 2024 – 176 679, а в 2025 – лише 168 778⁸². Водночас смертність у

---

⁷⁸ Там само

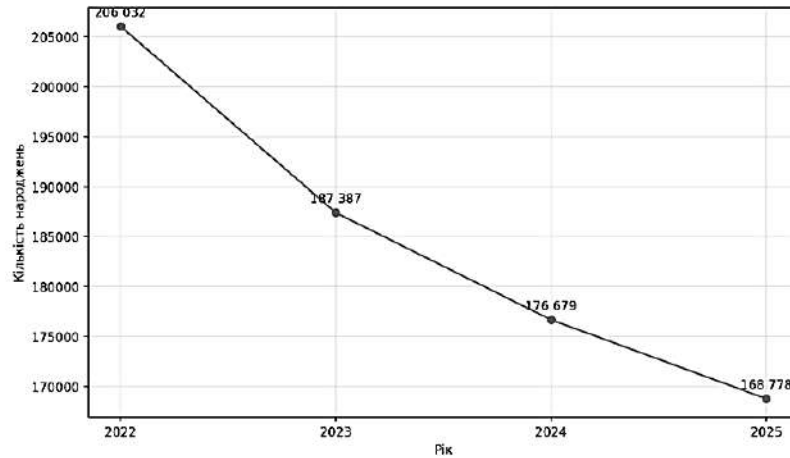
⁷⁹ Там само

⁸⁰ Eurostat. (2026). *Fertility statistics*. Statistics Explained. European Commission. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Fertility_statistics

⁸¹ Eurostat. (2026). *Mortality and life expectancy statistics*. Statistics Explained. European Commission. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Mortality_and_life_expectancy_statistics

⁸² Опендатабот. (2026). *На одного новонародженого припадає троє померлих*. URL: <https://opendatabot.ua/analytics/birth-death-2025-12>

2025 році становила 485 296 випадків⁸³. Тобто у 2025 році на одного новонародженого припадало майже троє померлих.

Графік 2.2.1. Кількість зареєстрованих народжень в Україні 2022-2025 рр. Джерело: Опендатабот.

Варто зазначити, що падіння народжуваності не є однаковим для всієї країни. Так, у прифронтових та постраждалих від війни територіях воно простежується найбільше. Натомість у відносно безпечніших регіонах краща динаміка може бути пов'язана з тим, що частина людей тимчасово або довгостроково осіла там після переміщення. Ці фактори будуть детальніше розглянуті в третьому розділі дослідження.

Наступний великий блок змін пов'язаний із переміщенням населення. Уже станом на 19 квітня 2022 року понад 5 млн осіб покинули територію України⁸⁴. UNHCR оцінювало цей процес як найшвидшу міграційну кризу в Європі з часів Другої світової війни⁸⁵. Паралельно Міжнародна організація з міграції фіксувала різке зростання кількості внутрішньо переміщених осіб: у квітні 2022 року їх було близько 7,7 млн, а в травні – вже понад 8 млн⁸⁶.

До кінця 2025 року масштаби переміщення все ще залишалися дуже значними. За даними UNHCR, у грудні 2025 року за межами України

⁸³ Там само

⁸⁴ United Nations High Commissioner for Refugees. (2022). *Ukraine situation: Revised supplementary appeal* 2022. URL: <https://www.unhcr.org/sites/default/files/2022-10/Ukraine%20Revised%20SA%202022.pdf>

⁸⁵ Там само

⁸⁶ International Organization for Migration. (2022). *Needs growing for over 8 million internally displaced in Ukraine*. URL: <https://ukraine.iom.int/news/needs-growing-over-8-million-internally-displaced-ukraine>

перебувало 5,86 млн біженців, із них приблизно 5,3 млн – у європейських державах⁸⁷. Водночас кількість внутрішньо переміщених осіб становила близько 3,7 млн⁸⁸. ІОМ також фіксувала понад 4,4 млн осіб, які повернулися з місць переміщення⁸⁹. Але повернення не завжди означає стабілізацію. Частина людей повертається в громади, де пошкоджене житло, слабкий ринок праці, зруйнована інфраструктура або зберігається безпекова загроза. Тому повернення не можна автоматично трактувати як завершення міграційної кризи, часто це лише новий етап адаптації.

Очевидно, що окрім кількісних втрат, війна суттєво змінила структуру населення. Перш за все, структурні деформації знайшли своє відображення у зміні середньої очікуваної тривалості життя при народженні, яка виступає одним із ключових показників демографічного стану суспільства. Згідно з індикативними показниками Стратегії демографічного розвитку, середня тривалість життя усього населення скоротилася з 69,8 року у 2021 році до 64,1 року у 2024 році⁹⁰. Найвідчутніше погіршення відбулося серед чоловіків – з 65,2 до 57,3 року, тоді як для жінок цей показник зменшився з 74,4 до 70,9 року⁹¹.

Одночасно війна прискорила деформацію вікової структури населення. Частка дітей у віці 0-17 років у складі постійного населення зменшилася з 17,9% у 2021 році до 16,7% у 2024 році; у той же час частка осіб віком 60 років і старших зросла з 24,8% до 25,5%⁹². У поєднанні зі зниженням рівня народжуваності та масовим виїздом сімей із дітьми це свідчить про те, що держава стикається також зі зростанням навантаження на працездатне

⁸⁷ United Nations High Commissioner for Refugees. (2026). *Ukraine situation: UNHCR's 2026 plans and financial requirements*. URL: <https://data.unhcr.org/en/documents/download/120716>

⁸⁸ Там само

⁸⁹ International Organization for Migration. (2026). *Ukraine returns report: GPS round 22*. URL: https://dtm.iom.int/sites/g/files/tmzbd11461/files/reports/IOM_UKR_Returns_Report_GPS_R22_January_2026_1.pdf?iframe=true

⁹⁰ Про схвалення Стратегії демографічного розвитку України на період до 2040 року, Розпорядження Кабінету Міністрів України № 922-р (2024). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/922-2024-p#Text>

⁹¹ Там само

⁹² Там само

покоління. Для регіонів це матиме різні наслідки. Там, де виїхало багато молоді, сімей із дітьми та людей працездатного віку, старіння може відчуватися особливо гостро. Громада може формально зберігати певну чисельність населення, але втрачати трудовий, репродуктивний і податковий потенціал.

Звідси впливає структурний аспект кризи, який стосується дітей та молоді, які перебувають за кордоном. За статистичними даними UNESCO, станом на 2024 рік середній показник залучення українських дітей до формальної освіти в десяти європейських країнах досяг 78%⁹³. Водночас траєкторії їх освітньої участі виявляються досить різномірними: 50% дітей здобували освіту виключно в системі країни перебування, 29% поєднували відвідування місцевих шкіл із дистанційним навчанням за українськими програмами, 16% отримували освіту винятково через українські онлайн-ресурси, а 6% взагалі залишалися поза будь-яким освітнім процесом⁹⁴. У цьому контексті важливою стає подальша соціалізація дітей: чим довше діти соціалізуються в інших країнах, тим вищою стає ймовірність, що частина цих поколінь не повернеться до України або повернеться вже з іншими освітніми, мовними й професійними траєкторіями.

Не менш важливою структурною зміною став масовий виїзд значної частини населення працездатного віку. У Стратегії демографічного розвитку, з посиланням на дані Центру економічної стратегії, вказується, що 56% від загальної кількості біженців (приблизно 2,8 мільйона осіб) складають особи працездатного віку⁹⁵. За результатами аналітичного дослідження UNHCR, проведеного на основі більш ніж шести тисяч спостережень, 57% українських біженців у країнах Європи отримали роботу⁹⁶. Водночас 60% із цих

⁹³ UNESCO. (2025). New data insights reveal both progress and challenges for Ukrainian refugee students' education in Europe. URL: <https://www.unesco.org/en/articles/new-data-insights-reveal-both-progress-and-challenges-ukrainian-refugee-students-education-europe>

⁹⁴ Там само

⁹⁵ Про схвалення Стратегії демографічного розвитку України на період до 2040 року, Розпорядження Кабінету Міністрів України № 922-р (2024). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/922-2024-p#Text>

⁹⁶ United Nations High Commissioner for Refugees. (2026). Labor market integration of Ukrainian refugees in Europe: Employment gaps, skill mismatches and economic gains. <https://data.unhcr.org/en/documents/download/120820>

працевлаштованих виконували завдання, які не відповідали їхньому рівню кваліфікації⁹⁷. Цей факт підкреслює, що війна призвела до суттєвого скорочення потенційної робочої сили, котра є ключовим ресурсом для післявоєнного відновлення, підтримання податкової бази та стабільного функціонування системи соціального забезпечення.

Разом з тим демографічні наслідки війни не можуть існувати окремо від того, як реально живуть люди. Рішення народжувати дітей, повертатися з-за кордону, переїжджати в інший регіон чи залишитися в своїй громаді залежать не тільки від безпеки. Люди дивляться на те, чи є житло, робота, школи, лікарні, соціальна підтримка і хоча б мінімальне відчуття стабільності. Саме тому післявоєнна демографічна політика має враховувати також здатність конкретних регіонів створювати нормальні умови для життя. Для одних регіонів першочерговими завданнями будуть відбудова базової інфраструктури та повернення населення. Для інших ключовими будуть інтеграція ВПО, підтримка зайнятості та зменшення навантаження на місцеві громади.

Таким чином, за перші майже чотири роки повномасштабної війни демографічна криза в Україні стала глибшою й складнішою. За цей період змінилася сама структура населення: посилився природний спад, зросли масштаби зовнішнього й внутрішнього переміщення, прискорилося старіння, а частина працездатного потенціалу опинилася за межами країни. Водночас ці процеси проявляються в регіонах по-різному. Саме тому далі важливо виокремити основні демографічні ризики, які можуть стати показниками для типологізації регіонів України й обґрунтування регіонально диференційованої моделі післявоєнної демографічної політики.

2.3. Ключові демографічні ризики післявоєнного відновлення України як основа регіональної типологізації

---

⁹⁷ Там само

У попередньому ми дослідили, що повномасштабна війна спричинила глибокі структурні зрушення у віковому, статевому, територіальному та соціальному складі населення. Тому далі важливо перейти від загальної фіксації втрат до аналізу тих ризиків, які можуть безпосередньо ускладнити післявоєнне відновлення України.

Оскільки війна по-різному вплинула на регіони, демографічні ризики вже сьогодні мають виразний просторовий вимір. Для кращого розуміння їхньої логіки доцільно представити ризики у формі схеми. Саме таке представлення дозволяє не змішувати різні за своєю природою проблеми в один загальний перелік, а показати їхню ієрархію. Всі ці ризики зрештою перетворюються на політичні та управлінські проблеми післявоєнного відновлення.

Малюнок 2.3.1. Ієрархія ключових демографічних ризиків післявоєнного відновлення України

Очевидно, що більшість регіонів після війни будуть поєднувати кілька типів демографічних ризиків. Як видно зі схеми, перший рівень становлять базові демографічні ризики. Вони пов'язані з внутрішньою здатністю населення до відтворення, тобто з тим, чи може регіон хоча б частково компенсувати втрати

власними демографічними ресурсами. Найбільш показовим у цьому блоці є природне скорочення населення. Якщо область тривалий час втрачає населення природним шляхом, це означає, що її післявоєнне відновлення вже має обмежений стартовий ресурс. За таких умов навіть економічні чи інфраструктурні програми можуть не дати очікуваного результату, якщо в регіоні бракує молодого, працездатного та соціально активного населення.

Низька народжуваність посилює цей ризик. Як показує UNFPA, сучасна криза народжуваності в багатьох країнах пов'язана передусім не з відмовою людей від батьківства як такого, а з дією бар'єрів, які перешкоджають народженню бажаної кількості дітей: високою вартістю батьківства, житловою нестабільністю, трудовою невизначеністю та страхом за майбутнє⁹⁸. Для України ці обмеження посилюються воєнним контекстом. Так, за даними соціологічного дослідження Rating Group, у 2023 р. 62 % опитаних матерів повідомляли про погіршення економічного становища сім'ї, а 54 % вважали, що можливості батьків забезпечувати виховання й розвиток дітей порівняно з довоєнним періодом погіршилися⁹⁹. Водночас Центр економічної стратегії у 2025 р. наголошував, що для багатьох жінок ключовими умовами збереження життя в Україні є наявність житла, роботи, відчуття стабільності та впевненості у майбутньому¹⁰⁰. В такій ситуації найнебезпечнішим є те, що відкладене батьківство поступово може перетворитися на нереалізоване.

Окремо в межах базових демографічних ризиків виділено старіння населення. Воно посилює наслідки природного скорочення, оскільки зменшує частку економічно активних груп і водночас збільшує потребу в медичних, соціальних та доглядових послугах. У післявоєнних умовах цей ризик матиме більш фінансове значення. Очевидно, що громадам доведеться підтримувати

⁹⁸ United Nations Population Fund. (2025). The real fertility crisis: The pursuit of reproductive agency in a changing world. State of world population 2025. UNFPA. URL: <https://www.unfpa.org/swp2025>

⁹⁹ Rating Group. (2023). Problems of Ukrainian children in conditions of war: II round (October 29 – November 2, 2023). URL: <https://www.ratinggroup.ua/en/news/problemi-ukra-nskih-d-tey-p-d-chas-v-yni-hvilya-29-zhovtnya-2-listopada-2023>

¹⁰⁰ Centre for Economic Strategy. (2025). What motivates Ukrainians to stay in Ukraine? URL: <https://ces.org.ua/wp-content/uploads/2025/03/what-motivates-to-stay-in-ukraine.pdf>

дедалі більшу кількість людей старшого віку за умов обмежених трудових і бюджетних ресурсів.

Другий блок становлять міграційні ризики. Найгостріше відчувається проблема того, що вимушене переселення з часом переростає в тривале соціальне укорінення за межами України. Чим довше триває війна, тим менш автоматичним стає повернення. У Стратегії демографічного розвитку серед основних причин такого сценарію вказуються відчуття небезпеки, брак роботи та засобів до існування, низька доступність базових послуг і труднощі з освітою дітей¹⁰¹. Показово, що першим завданням в операційному плані реалізації Стратегії визначено створення умов для добровільного повернення українців на батьківщину та їхньої адаптації після тривалого перебування за кордоном. Однак дані опитування UNHCR, проведеного у 2024 році, показують, що лише 61% українських біженців планують або сподіваються повернутися до України в майбутньому¹⁰². Це свідчить про те, що сама декларована готовність повернутися не гарантує реального репатріаційного процесу.

Внутрішнє переміщення, своєю чергою, має складніший характер, ніж може здаватися на перший погляд. З одного боку, ВПО можуть стати ресурсом для приймаючих громад, а з іншого – без належної інтеграції внутрішнє переміщення створює додаткове навантаження на житло, школи, лікарні, соціальні служби, транспорт і місцеві бюджети. За даними МОМ, на грудень 2025 року 71 % внутрішньо переміщених осіб перебували у стані переміщення вже понад два роки¹⁰³. Це означає, що внутрішнє переміщення поступово стає довготривалим фактором регіонального розвитку.

¹⁰¹ Про схвалення Стратегії демографічного розвитку України на період до 2040 року, Розпорядження Кабінету Міністрів України № 922-р (2024). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/922-2024-p#Text>

¹⁰² United Nations High Commissioner for Refugees. (2024, November 20). People forced to flee their homes in Ukraine still hope to return while uncertainty looms after 1,000 days of full-scale war. UNHCR. URL: <https://www.unhcr.org/ua/en/news/press-releases/people-forced-flee-their-homes-ukraine-still-hope-return-while-uncertainty>

¹⁰³ International Organization for Migration. (2026). Ukraine internal displacement report: General population survey round 22, January 2026. Displacement Tracking Matrix. URL:

Третій блок – воєнно-просторові ризики, які найбільш прямо пояснюють, чому післявоєнна демографічна політика не може бути однаковою для всіх регіонів. Люди не повертаються просто в громаду. Вони повертаються в конкретні умови життя. Саме тому воєнно-просторова експозиція має бути окремим елементом оцінювання демографічної вразливості регіонів. До цього показника важливо підходити ширше, ніж лише через географічну відстань до фронту. Близькість до бойових дій справді має значення, але вона не вичерпує проблему. Регіон може бути віддаленим від лінії фронту, але мати значні руйнування інфраструктури. І навпаки, окремі громади можуть формально належати до області з нижчим рівнем ризику, але мати власні локальні проблеми, наприклад, пошкоджене житло, втрату підприємств, нестачу послуг тощо.

Окремо слід враховувати тимчасово окуповані та деокуповані території. Для них демографічне відновлення буде пов'язане з відновленням адміністративної присутності держави, базової інфраструктури, безпеки, довіри до інституцій і доступу до послуг. У таких регіонах спочатку має бути відновлена сама можливість нормального життя. Без цього будь-яка демографічна стратегія залишатиметься відірваною від реальності.

У межах цього блоку також доцільно розглянути погіршення якісних характеристик людського потенціалу через втрати здоров'я, інвалідизацію та психологічну травматизацію громадян. В процесі післявоєнного відновлення політика має враховувати не лише кількість людей, які залишаються в країні, але й рівень їхнього фізичного та психічного здоров'я. Дані Всесвітньої організації охорони здоров'я підтверджують масштаб проблеми: станом на 2025 рік близько 9,6 мільйона людей в Україні оцінювалися як такі, що перебувають у зоні ризику або мають психічні розлади¹⁰⁴. Додаткові дослідження ВООЗ

---

https://dtm.iom.int/sites/g/files/tmzbd1461/files/reports/IOM_UKR_Internal%20Displacement%20Report_GPS%20R22_January_2026%201.pdf

¹⁰⁴ World Health Organization. (2025). WHO 2025 emergency appeal: Ukraine. URL: <https://cdn.who.int/media/docs/default-source/documents/emergencies/2025-appeals/ukraine-hea.pdf>

засвідчили, що понад 70% учасників опитування за останній рік відчували симптоми тривоги, депресії або сильного стресу, тоді як лише приблизно 20% вирішили звернутися за професійною допомогою¹⁰⁵.

Четвертий блок становлять похідні ризики для післявоєнного відновлення. Вони не завжди є первинно демографічними, але прямо впливають із вищеописаних проблем. До них належать дефіцит робочої сили, перевантаження соціальної інфраструктури та нерівномірність регіонального розвитку. Що стосується дефіциту робочої сили, Стратегія демографічного розвитку країни передбачає максимальну активізацію трудового ресурсу, зокрема залучення громадян, які здатні працювати¹⁰⁶. У разі нестачі внутрішніх кадрів планується використання праці мігрантів із числа іноземних громадян. За результатами останнього дослідження Світового банку, у кінці 2024 року понад 60% із 660 опитаних підприємств у 21 регіоні України назвали кадровий дефіцит головною перешкодою для своєї діяльності¹⁰⁷. Особливу занепокоєність викликає молодь, оскільки за даними того ж дослідження, близько 22% опитаних молодих людей серйозно замислюються над переїздом за кордон¹⁰⁸.

Перевантаження соціальної інфраструктури вже частково розглядалося в попередніх підрозділах, однак у контексті регіональної типологізації цей ризик набуває окремого значення. Цей ризик загрожує тим, що один регіон може страждати від перенавантаження, інший – від спустошення, тому обидві ситуації потребують різної політики. Зрештою, всі ці процеси створюють ризик нерівномірного післявоєнного відновлення. У політичному сенсі це

¹⁰⁵ World Health Organization, Regional Office for Europe. (2025). Health needs assessment of the adult population in Ukraine: Survey report: April 2025. URL: <https://www.who.int/europe/publications/i/item/WHO-EURO-2025-6904-46670-80597>

¹⁰⁶ Про схвалення Стратегії демографічного розвитку України на період до 2040 року, Розпорядження Кабінету Міністрів України № 922-р (2024). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/922-2024-p#Text>

¹⁰⁷ World Bank. (2025). *On the road to recovery: Addressing Ukraine's transport labor shortages*. URL: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/099121325144510117/pdf/P170406-0c448adc-f66e-47e7-bfb9-8371347eb0d4.pdf>

¹⁰⁸ Там само

може впливати на довіру до держави, відчуття справедливості, згуртованість суспільства та ефективність політики відновлення загалом.

Таким чином, ключові демографічні ризики післявоєнного відновлення України доцільно розглядати як взаємопов'язану систему. Базові демографічні ризики показують слабкість відтворення населення; міграційні – втрату або перерозподіл людського потенціалу; воєнно-просторові – нерівність стартових умов для регіонів; похідні ризики демонструють, як демографічна криза переходить у проблеми ринку праці, соціальної інфраструктури та регіонального розвитку. Саме така логіка дозволяє перейти до побудови регіональної типологізації. Для цього необхідно відокремити широкий перелік ризиків від тих показників, які можна порівняно виміряти на рівні областей, що буде зроблено в наступному розділі дослідження.

РОЗДІЛ 3. ОБҐРУНТУВАННЯ РЕГІОНАЛЬНО ДИФЕРЕНЦІЙОВАНОЇ МОДЕЛІ ПІСЛЯВОЄННОЇ ДЕМОГРАФІЧНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

Перехід до емпіричного аналізу регіонів зумовлений тим, що післявоєнна демографічна політика не може будуватися лише на загальнонаціональних показниках. Важливо, що Стратегія демографічного розвитку України на період до 2040 року фіксує ключові загальнодержавні проблеми:

- масштабна зовнішня міграція;
- низький рівень народжуваності;
- високий рівень передчасної смертності;
- масові вимушені переміщення населення в межах України;
- інші чинники відтворення населення внаслідок збройної агресії: безпека, житло, задоволення базових потреб¹⁰⁹.

В першому розділі дослідження зазначалося, що Стратегія демографічного розвитку України на період до 2040 року та План заходів з її реалізації у 2024-2027 роках є ядром демографічної політики, без якого післявоєнне відновлення фактично видається неможливим. Документ цілком правильно окреслює масштаб проблеми, але не переводить її в територіально диференційовану аналітичну модель, яка дозволяла б побачити, які регіони входять у фазу післявоєнного відновлення з яким поєднанням ризиків. Така модель дасть змогу визначити, яких саме політичних рішень потребують окремі групи регіонів, і яким чином держава може впроваджувати їх більш адресно та результативно.

Такий підхід узгоджується з логікою сучасної державної регіональної політики. Закон України «Про засади державної регіональної політики» вже закріплює поняття «функціонального типу території» як макрорегіону, мікрорегіону чи територіальної громади, що характеризуються спільними

---

¹⁰⁹ Про схвалення Стратегії демографічного розвитку України на період до 2040 року, Розпорядження Кабінету Міністрів України № 922-р (2024). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/922-2024-p#Text>

соціальними, просторовими, екологічними, економічними, безпековими та іншими особливостями¹¹⁰. Стаття 11-2 цього Закону додатково виходить із необхідності визначення функціональних типів територій для застосування диференційованих заходів підтримки розвитку¹¹¹. Отже, в українській регіональній політиці вже сформувався принцип, за яким типологізація територій є інструментом більш точного визначення пріоритетів підтримки, відновлення та розподілу ресурсів.

Ця логіка була посилена в межах Ukraine Facility. У Плані України на 2024-2027 роки зазначено, що рамка, встановлена Законом «Про засади державної регіональної політики», має бути введена в дію через розроблення критеріїв віднесення територій до різних функціональних типів¹¹². Надалі це було конкретизовано постановою Кабінету Міністрів України № 1493 від 19 листопада 2025 року, якою затверджено перелік функціональних типів територій та вимоги до показників для віднесення територіальних громад до різних функціональних типів¹¹³.

У цьому дослідження така логіка переноситься у сферу післявоєнної демографічної політики. Якщо держава визнає потребу типологізувати території за їхніми функціональними характеристиками, то демографічна політика також має спиратися на подібний підхід. Проте, йдеться не про механічне копіювання регіональної класифікації, а про побудову окремого аналітичного інструменту. Таким інструментом може стати «індекс демографічної вразливості регіонів». Його завдання полягає в тому, щоб дати відповіді на наступні питання: які регіони є найбільш вразливими, через які

¹¹⁰ Про засади державної регіональної політики, Закон України № 156-VIII (2015). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/156-19#Text>

¹¹¹ Там само

¹¹² Кабінет Міністрів України. (2024). План України на 2024–2027 роки для Ukraine Facility, с. 189. URL: <https://www.ukrainefacility.me.gov.ua/wp-content/uploads/2024/03/ukraine-facility-plan.pdf>

¹¹³ Кабінет Міністрів України. (2025). Постанова від 19 листопада 2025 р. № 1493 «Про визначення переліку функціональних типів територій та вимог до показників для віднесення територій до різних функціональних типів». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1493-2025-%D0%BF>

саме чинники вони є такими та які політичні рішення для них мають бути пріоритетними.

За одиницю аналізу взято регіони України. В межах дослідження АР Крим і м. Севастополь, а також Луганська область (за офіційними даними Луганської ОВА, 99,8% території області визнано окупованою, а за оцінками DeepState – 99,6%¹¹⁴) не включаються до кількісного порівняння через тривалу окупацію та відсутність зіставної відкритої статистики. Що стосується регіонів, частини яких перебувають у тимчасовій окупації або належать до території бойових дій, не вилучаються з аналізу, але потребують обережнішої інтерпретації. У рамках типологізації такі регіони доцільно позначати спеціальним маркером (*) як території з частковою окупацією. Це маркування не впливає на їхню позицію у загальному рейтингу демографічної вразливості, але окреслює особливий підхід до аналізу результатів. Для цих областей показники, що демонструють високий або критичний рівень ризику, слід інтерпретувати як індикатор необхідності майбутніх заходів у сфері безпеки, відновлення та реінтеграції деокупованих територій.

3.1. Методологія оцінювання демографічної вразливості регіонів України

У підрозділі 2.3. вже було виокремлено основні ризики, які формують післявоєнну демографічну вразливість України. Саме з них у цьому розділі відібрано чотири індикатори для кількісного аналізу регіонів:

- 1) природне скорочення населення;
- 2) зовнішній вимушений демографічний відтік;
- 3) воєнно-просторову експозицію;
- 4) навантаження внутрішнім переміщенням.

---

¹¹⁴ Мірер, П. (2025). Окуповані населені пункти: підсумок за 2025 рік на Донеччині та Луганщині. Суспільне Донбас. URL: <https://suspihne.media/donbas/1201756-okupovani-naseleni-punkti-pidsumok-za-2025-rik-na-doneccini-ta-lugansini/>

Таким чином, індикатори є операціоналізацією тих ризиків, які були описані раніше на змістовному рівні. В аналізі беруть участь 23 області та м. Київ (без АР Крим, м. Севастополя та Луганської області).

Для розрахунку індексу взяті дані станом на кінець 2025 року, або на останню доступну дату в межах 2025 року. Такий вибір зумовлено, по-перше, можливістю оцінити наслідки повномасштабної війни, які вже за майже чотири роки набули відносно стійкого регіонального виміру. По-друге, саме станом на 2025 рік використані джерела вже містять оновлені свіжі дані щодо природного скорочення, біженців, території бойових дій та ВПО.

Перший індикатор – природне скорочення населення. Він використовується для фіксації базового демографічного виснаження регіону, тобто перевищення смертності над народжуваністю. У межах індексу більше значення означає вищий рівень вразливості. Джерельною основою для цього індикатора є офіційні дані про кількість народжених і померлих у 2025 році, оприлюднені на основі реєстрації актів цивільного стану Міністерства юстиції України та зведені в аналітичних матеріалах OpenDataBot¹¹⁵.

Другий індикатор – зовнішній вимушений демографічний відтік. Показник відображає втрату населення через тривале перебування українців закордоном після початку війни. Через відсутність повної відкритої регіональної статистики зовнішньої міграції цей показник використовується як проху-показник зовнішнього вимушеного демографічного відтоку. Його джерельною основою є датасет UNHCR Demographics and Places of Origin of Refugees from Ukraine: UNHCR Estimates (Nov-2025), у якому подано оцінки кількості українських

¹¹⁵ Опендатабот. (2026). На одного новонародженого припадає троє померлих. URL: <https://opendatabot.ua/analytics/birth-death-2025-12>

біженців, зафіксованих у світі, за областями їхнього походження станом на 12 листопада 2025 року¹¹⁶.

Третій індикатор – воєнно-просторова експозиція. Такий індикатор потрібен для того, щоб виміряти, наскільки регіон був безпосередньо включений у простір війни. Для цього використовується офіційний Перелік територій, на яких ведуться або велися бойові дії чи які були тимчасово окуповані Російською Федерацією, затверджений наказом Мінрозвитку № 376 від 28 лютого 2025 року¹¹⁷. Для індексу цей поділ переведено в кількісний показник через систему ваг. Територіям можливих бойових дій було присвоєно коефіцієнт 1, зонам активних бойових дій – коефіцієнт 2, а тимчасово окупованим територіям – коефіцієнт 3. При цьому категорії активних бойових дій, де функціонують державні електронні інформаційні ресурси, розглядаються як підвид активних бойових дій з аналогічним коефіцієнтом 2. З метою уникнення подвійного обліку для кожної громади враховувався не весь перелік її статусних переходів, а лише максимальний статус, який вона мала у відповідному офіційному переліку. Далі сума ваг для всіх громад області ділилася на максимально можливу суму, що розраховувалася як добуток загальної кількості громад регіону та коефіцієнта 3.

Четвертий індикатор – навантаження внутрішнім переміщенням. Він потрібен для того, щоб врахувати регіони, які приймали значну кількість внутрішньо переміщених осіб. Для коректного порівняння між областями в рамках роботи використано дані Міністерства соціальної політики, сім'ї та єдності України станом на 17 грудня 2025 року¹¹⁸. Згідно з цими даними, в

¹¹⁶ United Nations High Commissioner for Refugees. (2025). Demographics and places of origin of refugees from Ukraine: UNHCR estimates (Nov-2025) [Data set]. Operational Data Portal. URL: <https://data.unhcr.org/en/documents/details/121051>

¹¹⁷ Міністерство розвитку громад та територій України. (2025). *Наказ від 28 лютого 2025 р. № 376 «Про затвердження Переліку територій, на яких ведуться (велися) бойові дії або тимчасово окупованих Російською Федерацією»*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/z0380-25>

¹¹⁸ Глушко, Д. (2026). В яких регіонах України найбільше внутрішньо переміщених осіб і як змінилася їхня кількість – інфографіка. Апостроф. URL: <https://apostrophe.ua/society/vpo-v-ukraini-kyiv-ta-regiony-kinets-2025.htm>

Україні було зареєстровано 4,62 мільйона ВПО. Проте, зважаючи на відсутність актуального та відкритого комплексу даних щодо чисельності населення регіонів і той факт, що реєстрація не обов'язково відображає постійне місце проживання переміщених осіб, доцільним є використання показника регіональної концентрації зареєстрованих ВПО. Це забезпечує уникнення змішування нових даних з довоєнними та зберігає міжрегіональну порівнюваність.

Водночас важливо прямо зазначити, що запропонований індекс не охоплює всі можливі демографічні ризики. Частину з них було б методологічно доцільно включити, але на практиці це обмежено станом відкритих і зіставних регіональних даних. Насамперед ідеться про старіння населення, показники руйнування житла, доступу до медичних і освітніх послуг, втрати трудового потенціалу, рівня безробіття, частки дітей або домогосподарств із дітьми, а також намірів біженців і ВПО щодо повернення. Ці показники або не мають повного регіонального покриття, або представлені в різних джерелах із різною методологією, або не оновлюються достатньо системно. Тому в межах цього дослідження перевагу надано моделі з чотирьох індикаторів Її перевага полягає в тому, що вона спирається на доступніші й більш порівнювані дані.

Для аналізу всі чотири індикатори потрібно привести до спільної шкали, що коректно об'єднати показники в один індекс. Для цього використано метод побудови композитного індикатора. OECD та Joint Research Centre Європейської комісії у Handbook on Constructing Composite Indicators описують побудову композитних індикаторів як послідовність етапів: вибір показників, нормування, визначення ваг, агрегація та подальша інтерпретація результатів¹¹⁹. У дослідженні застосовано мін-макс

---

¹¹⁹ Organisation for Economic Co-operation and Development, & Joint Research Centre-European Commission. (2008). Handbook on constructing composite indicators: Methodology and user guide. OECD Publishing. URL: <https://doi.org/10.1787/9789264043466-en>

нормування. Тобто кожен показник переведено у шкалу від 0 до 1 за формулою

$$I_i = \frac{x_i - x_{\min}}{x_{\max} - x_{\min}}$$

де:

I_i - нормоване значення індикатора для регіону;

x_i - початкове значення показника для конкретного регіону;

$x_{\min}$ - найменше значення цього показника серед усіх регіонів;

$x_{\max}$ - найбільше значення цього показника серед усіх регіонів¹²⁰.

Таким чином, для всіх чотирьох індикаторів застосовується однакова логіка інтерпретації: чим глибшим є природне скорочення, чим вищим є зовнішній вимушений демографічний відтік, чим сильнішою є воєнно-просторова експозиція та чим більшим є навантаження внутрішнім переміщенням, тим вищою вважається демографічна вразливість регіону.

Після нормування обчислюється інтегральний індекс демографічної вразливості:

$$IDV_i = 0.25N_i + 0.25M_i + 0.25B_i + 0.25D_i$$

де N_i – природне скорочення населення (natural decrease), M_i – зовнішній вимушений демографічний відтік (migration), B_i – воєнно-просторова експозиція (battle), D_i – навантаження внутрішнім переміщенням (displacement).

Літерні позначення в формулі є умовними і використовуються для зручності подальшого викладу. Рівні ваги (по 0,25 для кожного індикатора) обрані свідомо, оскільки межах роботи немає достатніх емпіричних підстав наперед стверджувати, що, наприклад, зовнішній вимушений демографічний відтік є

---

¹²⁰ Там само

об'єктивно важливішим за воєнну експозицію, або що навантаження ВПО має автоматично переважати природне скорочення. Натомість рівні ваги роблять методику максимально прозорою, зрозумілою і відтворюваною. Такий підхід узгоджується з рекомендаціями OECD/JRC, де вибір ваг і подальша агрегація розглядаються як окремий етап побудови композитного індикатора, а вибір ваг має бути теоретично вмотивованим і не створювати штучного перекосу результатів¹²¹.

На завершальному етапі значення індексу використовуються для типологізації регіонів. Для цього регіони розподіляються на чотири групи: низької, помірної, високої та критичної демографічної вразливості. Щоб уникнути довільного встановлення меж між групами, застосовується кватильний поділ. Тобто регіони впорядковуються за значенням індексу, після чого поділяються на чотири приблизно рівні групи. Нижній кватиль формує групу найменш вразливих регіонів, верхній – групу критичної вразливості.

Таким чином, обрана методологія є свідомо компактною, але достатньою для досягнення дослідницької мети. Вона не претендує на вичерпне охоплення всіх демографічних параметрів регіонального розвитку, але дозволяє на основі чотирьох змістовно обґрунтованих індикаторів виявити різні конфігурації демографічної вразливості в умовах післявоєнного відновлення. Саме в цьому полягає її політологічна цінність: індекс використовується як інструмент переходу від опису проблеми до типологізації регіонів і подальшого обґрунтування адресних політичних рішень.

3.2. Аналіз індикаторів демографічної вразливості регіонів України

---

¹²¹ Там само

Після визначення методики розрахунку доцільно перейти безпосередньо до аналізу визначених індикаторів демографічної вразливості регіонів України.

Природне скорочення населення

№	Область	Народилося у 2025 р.	Померло у 2025 р.	Природне скорочення	N _i
1	Дніпропетровська	12 754	52 559	-39 805	1,000
2	Харківська	7 019	34 670	-27 651	0,661
3	Одеська	11 956	31 267	-19 311	0,428
4	Київська	10 294	28 720	-18 426	0,403
5	м. Київ	19 410	36 296	-16 886	0,360
6	Полтавська	5 560	22 054	-16 494	0,349
7	Львівська	15 872	31 532	-15 660	0,326
8	Вінницька	7 765	22 141	-14 376	0,290
9	Черкаська	4 742	18 972	-14 230	0,286
10	Сумська	3 199	16 308	-13 109	0,254
11	Чернігівська	3 426	16 150	-12 724	0,244
12	Житомирська	6 156	18 443	-12 287	0,231
13	Хмельницька	6 211	18 394	-12 183	0,229
14	Миколаївська	4 365	16 016	-11 651	0,214
15	Запорізька*	2 823	14 399	-11 576	0,212
16	Кіровоградська	3 895	14 559	-10 664	0,186
17	Івано-Франківська	7 501	16 649	-9 148	0,144
18	Тернопільська	4 899	13 233	-8 334	0,121
19	Закарпатська	8 136	14 295	-6 159	0,060
20	Донецька*	602	6 750	-6 148	0,060
21	Чернівецька	5 193	10 881	-5 688	0,047
22	Волинська	7 466	12 658	-5 192	0,033
23	Рівненська	9 078	13 975	-4 897	0,025
24	Херсонська*	366	4 367	-4 001	0,000

Таблиця 3.2.1. Природне скорочення населення за регіонами України у 2025 році. Джерело: складено на основі даних Міністерства юстиції України, узагальнених OpenDataBot¹²²

Як видно з таблиці, найглибше природне скорочення у 2025 році спостерігалось у Дніпропетровській області, де різниця між кількістю народжених і померлих становила -39 805 осіб. Далі йдуть Харківська область,

¹²² Опендатабот. (2026). На одного новонародженого припадає троє померлих. URL: <https://opendatabot.ua/analytics/birth-death-2025-12>

Одеська, Київська, м. Київ, Полтавська та Львівська області. Ми можемо простежити, що найбільші абсолютні втрати природного руху характерні не лише для східних чи прифронтових територій. До цієї групи потрапляють також великі урбанізовані, центральні та південні регіони, де сама чисельність населення до війни була значною. В той час найнижчі абсолютні показники природного скорочення зафіксовано у Рівненській, Волинській, Чернівецькій, Закарпатській та Херсонській областях. Проте ці дані не можна трактувати як ознаку демографічної стабільності. У всіх проаналізованих регіонах смертність перевищує народжуваність. Тому йдеться лише про різну інтенсивність депопуляції, а не про наявність регіонів із повноцінним природним відтворенням населення. Важливо, що низькі абсолютні значення для Донецької, Херсонської та Запорізької областей пов'язані скоріше з обмеженістю реєстрації народження та смерті на відповідних територіях. Саме тому ці області в подальшій типологізації маркуються окремо.

Зовнішній вимушений демографічний відтік

№	Область	Оцінка чисельності біженців за регіоном походження	Частка, %	M _i
1	Харківська	846 825	14,40	1,000
2	м. Київ	710 890	12,09	0,833
3	Донецька*	559 870	9,52	0,646
4	Херсонська*	490 695	8,34	0,561
5	Одеська	435 100	7,40	0,493
6	Дніпропетровська	416 605	7,08	0,470
7	Запорізька*	339 545	5,77	0,375
8	Київська	302 125	5,14	0,329
9	Миколаївська	219 995	3,74	0,228
10	Сумська	187 885	3,19	0,188
11	Львівська	138 480	2,35	0,127
12	Полтавська	130 155	2,21	0,117
13	Чернігівська	110 595	1,88	0,093
14	Вінницька	105 450	1,79	0,086
15	Івано-Франківська	99 605	1,69	0,079
16	Чернівецька	95 495	1,62	0,074
17	Кіровоградська	93 255	1,59	0,072

18	Житомирська	84 030	1,43	0,060
19	Закарпатська	70 070	1,19	0,043
20	Черкаська	68 505	1,16	0,041
21	Хмельницька	60 690	1,03	0,031
22	Волинська	52 705	0,90	0,022
23	Рівненська	47 955	0,82	0,016
24	Тернопільська	35 490	0,60	0,000

Таблиця 3.2.2. Зовнішній вимушений демографічний відтік за регіонами походження українських біженців. Джерело: складено на основі набору даних UNHCR «Demographics and places of origin of refugees from Ukraine: UNHCR estimates (Nov-2025)»¹²³

Результати показують чітку просторову нерівномірність зовнішнього відтоку. Найвищий показник має Харківська область. Далі йдуть м. Київ, Донецька, Херсонська, Одеська, Дніпропетровська, Запорізька та Київська області. Отже, найбільше зовнішнє переміщення пов'язане з поєднанням кількох чинників: близькості до бойових дій, високої довоєнної чисельності населення, урбанізованості та інтенсивності безпекових ризиків. Найнижчі значення цього індикатора мають Тернопільська, Рівненська, Волинська, Хмельницька, Черкаська та Закарпатська області. У порівняльній структурі зовнішнього вимушеного відтоку їхня частка є меншою. Для післявоєнної політики це означає, що заходи з повернення населення мають бути найбільш інтенсивними саме для східних, південних і великих урбанізованих регіонів.

Воєнно-просторова експозиція

Для визначення загальної кількості громад у кожній області було використано чинний адміністративно-територіальний поділ, сформований у межах реформи децентралізації. Відповідно до нього в Україні було утворено 1469 територіальних громад¹²⁴.

№	Область	Кількість громад	Максимально можлива	Фактична зважена сума	B_i

¹²³ United Nations High Commissioner for Refugees. (2025). Demographics and places of origin of refugees from Ukraine: UNHCR estimates (Nov-2025) [Data set]. Operational Data Portal. URL: <https://data.unhcr.org/en/documents/details/121051>

¹²⁴ Decentralization in Ukraine. (n.d.). Територіальні громади. URL: <https://decentralization.ua/newgromada>

		у регіоні (T_i)	сума ваг ($3 \times T_i$)	статусів громад (S_i)	
1	Херсонська*	49	147	147	1,000
2	Запорізька*	67	201	182	0,905
3	Чернігівська	57	171	153	0,895
4	Донецька*	66	198	165	0,833
5	Харківська	56	168	114	0,679
6	м. Київ	1	3	2	0,667
7	Сумська	51	153	91	0,595
8	Миколаївська	52	156	60	0,385
9	Київська	69	207	55	0,266
10	Дніпропетровська	86	258	17	0,066
11	Одеська	91	273	6	0,022
12	Житомирська	66	198	3	0,015
13	Івано- Франківська	62	186	0	0,000
14	Волинська	54	162	0	0,000
15	Вінницька	63	189	0	0,000
16	Закарпатська	64	192	0	0,000
17	Кіровоградська	49	147	0	0,000
18	Львівська	73	219	0	0,000
19	Полтавська	60	180	0	0,000
20	Рівненська	64	192	0	0,000
21	Тернопільська	55	165	0	0,000
22	Хмельницька	60	180	0	0,000
23	Черкаська	66	198	0	0,000
24	Чернівецька	52	156	0	0,000

Таблиця 3.2.3. Воєнно-просторова експозиція регіонів України за статусом територіальних громад.
Джерело: складено на основі Переліку територій, на яких ведуться/велися бойові дії або тимчасово окупованих Російською Федерацією, затвердженого наказом Міністерства розвитку громад та територій України від 28 лютого 2025 р. № 376¹²⁵

Найвищий рівень воєнно-просторової експозиції зафіксовано у Херсонській, Запорізькій, Чернігівській, Донецькій, Харківській областях. Особливо високі значення Херсонської та Запорізької областей є очікуваними, оскільки значна частина їхніх громад безпосередньо пов'язана з бойовими діями, окупацією або прифронтовим статусом. Донецька та Харківська області

¹²⁵ Міністерство розвитку громад та територій України. (2025). Наказ від 28 лютого 2025 р. № 376 «Про затвердження Переліку територій, на яких ведуться (велися) бойові дії або тимчасово окупованих Російською Федерацією». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/z0380-25>

також демонструють високий рівень експозиції, що підтверджує їхню належність до найбільш уражених війною регіонів.

Що стосується м. Києва, його високе значення показника пояснюється тим, що в межах розрахунку він представлений лише однією громадою. Тому в межах типологізації м. Київ доцільно інтерпретувати окремо, не ототожнюючи його з прифронтовими областями. Так само високі показники Чернігівської області, Сумської області та Київської області показують, що воєнно-просторова вразливість не зводиться лише до поточного розташування поблизу лінії фронту. Частина регіонів мала інтенсивний досвід бойових дій або окупації на початкових етапах повномасштабного вторгнення, і цей досвід також має враховуватися при оцінюванні післявоєнних потреб. Так само нульові значення в західних і частині центральних областей не означають, що війна загалі ніяк не вплинула на ці регіони. Вони радше свідчать про відсутність прямої територіальної експозиції у форматі бойових дій або окупації. Це важливе розрізнення, оскільки демографічна вразливість може формуватися не тільки через прямий воєнний вплив на даний момент часу, після війни показник вираховуватиметься в динаміці.

Навантаження внутрішнім переміщенням

№	Область	Кількість зареєстрованих ВПО	Частка в загальній кількості ВПО аналізованих регіонів, %	D _i
1	Харківська	511 048	11,76	1,000
2	Донецька*	506 695	11,66	0,991
3	Дніпропетровська	467 799	10,76	0,908
4	м. Київ	435 778	10,02	0,839
5	Київська	237 175	5,46	0,415
6	Запорізька*	224 370	5,16	0,388
7	Одеська	223 614	5,14	0,386
8	Львівська	202 068	4,65	0,340
9	Полтавська	184 557	4,25	0,303

10	Вінницька	143 188	3,29	0,215
11	Черкаська	139 959	3,22	0,208
12	Закарпатська	123 776	2,85	0,173
13	Миколаївська	120 545	2,77	0,166
14	Хмельницька	117 882	2,71	0,161
15	Івано- Франківська	109 787	2,53	0,143
16	Сумська	102 203	2,35	0,127
17	Кіровоградська	85 007	1,96	0,091
18	Чернівецька	72 857	1,68	0,065
19	Житомирська	72 814	1,67	0,065
20	Чернігівська	69 413	1,60	0,057
21	Тернопільська	63 273	1,46	0,044
22	Херсонська*	47 671	1,10	0,011
23	Волинська	43 245	0,99	0,001
24	Рівненська	42 586	0,98	0,000

Таблиця 3.2.4. Регіональна концентрація зареєстрованих внутрішньо переміщених осіб в Україні станом на кінець 2025 року. Джерело: складено на основі даних, наведених у матеріалі Д. Глушко для видання «Апостроф» щодо кількості внутрішньо переміщених осіб за регіонами України станом на кінець 2025 року¹²⁶

Найвищі значення цього індикатора мають Харківська, Донецька, Дніпропетровська області та м. Київ. Така конфігурація є досить показовою. Частина цих регіонів сама залишається територією походження значного переміщення. Тобто вони одночасно виступають і як простір демографічної втрати, і як простір концентрації внутрішньо переміщеного населення. Це створює складне навантаження для регіональної політики. Дещо нижчі, але все ще значні показники мають Київська, Запорізька, Одеська, Львівська та Полтавська області. У цьому випадку помітне поєднання двох типів регіонів: прифронтових або наближених до фронту областей, а також великих урбанізованих центрів, які мають більшу інфраструктурну й економічну спроможність приймати переміщене населення. Найнижчі значення зафіксовано у Рівненській, Волинській, Херсонській, Тернопільській та Чернігівській областях. Однак ці результати також потребують обережного

¹²⁶ Глушко, Д. (2026). В яких регіонах України найбільше внутрішньо переміщених осіб і як змінилася їхня кількість – інфографіка. Апостроф. URL: <https://apostrophe.ua/society/vpo-v-ukraini-kyiv-ta-regiony-kinets-2025.htm>

тлумачення. Наприклад, низький показник Херсонської області не означає низький рівень демографічної проблемності. Навпаки, він може відображати те, що значна частина населення була змушена виїхати з регіону, а не переміститися всередину нього. Тому індикатор ВПО слід читати разом з показниками зовнішнього відтоку та воєнно-просторової експозиції.

Таким чином, аналіз чотирьох індикаторів показує, що демографічна вразливість регіонів України має різну природу. Найбільш проблемними є ті регіони, де кілька ризиків накладаються одночасно. Саме тому подальший аналіз не може обмежуватися розглядом окремих показників. Наступним кроком має стати узагальнення отриманих значень у зведений індекс демографічної вразливості та групування регіонів за рівнем і характером виявлених ризиків.

3.3. Типологізація регіонів України за рівнем демографічної вразливості

На основі нормованих значень чотирьох індикаторів, розглянутих у попередньому підрозділі, для кожного регіону було обчислено інтегральний індекс демографічної вразливості за формулою. Йдеться про узагальнену оцінку, яка дозволяє побачити, де різні демографічні ризики накладаються один на одного.

№	Регіон	N_i	M_i	B_i	D_i	IDV_i	Група демографічної вразливості
1	Харківська	0,661	1,000	0,679	1,000	0,835	критична
2	м. Київ	0,360	0,833	0,667	0,839	0,675	критична
3	Донецька*	0,060	0,646	0,833	0,991	0,633	критична
4	Дніпропетровська	1,000	0,470	0,066	0,908	0,611	критична
5	Запорізька*	0,212	0,375	0,905	0,388	0,470	критична
6	Херсонська*	0,000	0,561	1,000	0,011	0,393	критична
7	Київська	0,403	0,329	0,266	0,415	0,353	висока
8	Одеська	0,428	0,493	0,022	0,386	0,332	висока
9	Чернігівська	0,244	0,093	0,895	0,057	0,322	висока
10	Сумська	0,254	0,188	0,595	0,127	0,291	висока
11	Миколаївська	0,214	0,228	0,385	0,166	0,248	висока

12	Львівська	0,326	0,127	0,000	0,340	0,198	висока
13	Полтавська	0,349	0,117	0,000	0,303	0,192	помірна
14	Вінницька	0,290	0,086	0,000	0,215	0,148	помірна
15	Черкаська	0,286	0,041	0,000	0,208	0,134	помірна
16	Хмельницька	0,229	0,031	0,000	0,161	0,105	помірна
17	Житомирська	0,231	0,060	0,015	0,065	0,093	помірна
18	Івано-Франківська	0,144	0,079	0,000	0,143	0,092	помірна
19	Кіровоградська	0,186	0,072	0,000	0,091	0,087	низька
20	Закарпатська	0,060	0,043	0,000	0,173	0,069	низька
21	Чернівецька	0,047	0,074	0,000	0,065	0,047	низька
22	Тернопільська	0,121	0,000	0,000	0,044	0,041	низька
23	Волинська	0,033	0,022	0,000	0,001	0,014	низька
24	Рівненська	0,025	0,016	0,000	0,000	0,010	низька

Таблиця 3.3.1. Типологізація регіонів України за рівнем демографічної вразливості з урахуванням окремих індикаторів. Джерело: складено на основі розрахунків, здійснених у підрозділі 3.2.

Щоб краще побачити цю нерівномірність, результати типологізації варто подати безпосередньо на карті України. Така візуалізація одразу показує, які регіони концентрують найвищі демографічні ризики, а які мають порівняно нижчий рівень вразливості.

Малюнок 3.3.1. Типологізація регіонів України за рівнем демографічної вразливості станом на кінець 2025 року

Побудована типологія підтверджує попередню тезу про те, що демографічна вразливість регіонів України має виразно нерівномірний характер. Найвищі значення інтегрального індексу зафіксовано у Харківській, Донецькій, Дніпропетровській, Запорізькій, Херсонській областях та м. Києві. Саме ці території утворюють групу критичної демографічної вразливості. Їх об'єднує сукупність ризиків. При цьому ця група не є повністю однорідною. Наприклад, для прифронтових і частково окупованих областей особливо важливим є безпековий вимір, тоді як для м. Києва та Дніпропетровської області значущим стає також навантаження, пов'язане з внутрішнім переміщенням населення та концентрацією соціально-економічних функцій.

До групи високої демографічної вразливості увійшли Київська, Одеська, Чернігівська, Сумська, Миколаївська та Львівська області. Їх не можна віднести до критичної групи, однак вони також демонструють помітне накопичення демографічних ризиків. Тут важливо також не спрощувати аналіз, бо висока вразливість може мати різне походження. Для одних областей вона більше пов'язана з безпековою близькістю до зони бойових дій, для інших (зокрема Львівської) – із навантаженням на інфраструктуру та міграційними потоками. Тому однакова група не означає однакового набору політичних рішень.

Регіони помірної демографічної вразливості охоплюють Полтавську, Вінницьку, Черкаську, Хмельницьку, Житомирську та Івано-Франківську області. Для цих територій характерна відсутність крайніх значень за більшістю індикаторів. Це такі регіони, де ризики ще не досягли критичного рівня, але вже потребують превентивної політики. Саме в таких областях особливо важливо не чекати поглиблення проблем, а працювати з сімейною політикою, підтримкою молоді, доступністю соціальної інфраструктури та збереженням трудового потенціалу.

Найнижчі інтегральні значення індексу мають Кіровоградська, Закарпатська, Чернівецька, Тернопільська, Волинська та Рівненська області. У межах проведеного порівняння вони були віднесені до групи низької демографічної вразливості. Однак йдеться лише про те, що за сукупністю обраних індикаторів ці регіони виглядають менш вразливими порівняно з іншими територіями України. Частина з них може мати відносно кращу вікову структуру або нижче навантаження за окремими показниками, але післявоєнна політика все одно має враховувати ризики відтоку молоді, трудової міграції та загалом нерівномірного розвитку громад.

Отже, отримана типологія має насамперед прикладне значення. Вона показує, що післявоєнна демографічна політика України не може будуватися за принципом однакових рішень для всіх регіонів. Загальнодержавні заходи, прописані в Стратегії демографічного розвитку та Плані її реалізації, безумовно, мають залишатися спільною рамкою. Для всіх регіонів однаково важливі підтримка народжуваності, повернення українців з-за кордону, інтеграція ВПО, розвиток соціальної інфраструктури, збереження людського капіталу. Але конкретні пріоритети, обсяг фінансування та черговість втручань мають визначатися з урахуванням типу демографічної вразливості регіону. Таким чином, типологізація регіонів за рівнем демографічної вразливості створює основу для переходу від діагностики проблеми до формування регіонально диференційованої моделі післявоєнної демографічної політики, що є логічним завданням наступного підрозділу.

3.4. Формування регіонально диференційованої моделі післявоєнної демографічної політики України

У Стратегії демографічного розвитку України до 2040 року (тобто потенційно ця стратегія може діяти і в післявоєнний період) демографічна проблема трактується як довгостроковий виклик, посилений збройною агресією РФ, а сама політика пов'язується з відтворенням населення, якістю

людського капіталу, ринком праці, міграцією, народжуваністю, старінням і якістю життя¹²⁷. В дослідженні Стратегія розглядається як базовий документ, на основі якого має формуватися післявоєнна демографічна політика України. Проте аналіз тексту стратегії показує, що її головна слабкість полягає в недостатній просторовій конкретизації політик. Навіть тоді, коли в документі прямо згадується «урахування регіональних особливостей» як один з принципів реалізації політики, цей принцип не розгортається у чіткий механізм. Що стосується Плану реалізації Стратегії на 2024-2027 рр., він також не містить системної типологізації регіонів, не визначає різні пакети політик для різних типів регіонів та не прив'язує фінансування до рівня регіонального демографічного ризику. Розроблена регіонально диференційована модель робить Стратегію більш прикладною. В цьому розділі дамо відповідь на питання «що робити з виокремленими раніше типами регіонів?».

Регіони критичної демографічної вразливості

Головним завданням для цього типу регіонів є стабілізація ситуації. В цій групі опинилися регіони, частка яких є тимчасово окупованими: Донецька, Запорізька, Херсонська області. Там першочерговими політиками мають бути безпекові та реінтеграційні заходи. Розмінування, відновлення житла, безпечні освітні простори, мобільна медицина, психологічна допомога, підтримка людей старшого віку, реабілітація – це все стане першочерговим. Що стосується політики повернення, очевидно, що повернення не може стимулюватися туди, де немає мінімальних умов безпеки, житла, медицини, роботи тощо. Такий підхід узгоджується з логікою Стратегії, де прямо передбачено потребу визначити «території ризикованого проживання» та оцінювати доцільність їх заселення з урахуванням безпекових потреб¹²⁸.

¹²⁷ Про схвалення Стратегії демографічного розвитку України на період до 2040 року, Розпорядження Кабінету Міністрів України № 922-р (2024). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/922-2024-p#Text>

¹²⁸ Там само

Для Дніпропетровської області та м. Києва, які також увійшли до критичної групи, політика має бути іншою. Тут ключовою проблемою є навантаження на інфраструктуру через концентрацію насамперед ВПО. Доцільно впроваджувати окремі трансферти на школи, садочки, лікарні, соціальні послуги, орендне житло та транспорт. Важливо, що це має відбуватися за фактичним навантаженням на область чи окремі міста.

Регіони високої демографічної вразливості

Основне завдання політики на таких регіонах є недопущення переходу до критичного стану. Для Чернігівської та Сумської, як до прикордонних регіонів, а також Миколаївської областей важливими є безпекова стійкість громад, підтримка постраждалих територій, збереження доступу до базових адміністративних послуг. Для Львівської, Київської та Одеської областей більш актуальним є житлова політика, інтеграція ВПО, підтримка місцевого ринку праці. Запобігання соціальній напрузі між місцевим населенням і новими мешканцями громад також є немало важливим. Першочерговому фінансуванню мають підлягати сфери покликані на довгострокову інтеграцію.

Регіони помірної демографічної вразливості

Для таких регіонів найбільш доцільною є превентивна політика. Регіони, які увійшли до групи (Полтавська, Вінницька, Черкаська, Хмельницька, Житомирська та Івано-Франківська області) не демонструють крайніх значень за більшістю індикаторів. Саме в такому випадку треба працювати на випередження. Основними напрямками мають стати підтримка молодих сімей, доступна дошкільна освіта, розвиток сімейної медицини, програми першого робочого місця, житлові інструменти для молоді, підтримка жіночої зайнятості після народження дитини. Політика утримання молоді в громадах має ґрунтуватися на програмах, за умовами яких є часткова компенсація оренди для молодих спеціалістів, гранти на місцевий бізнес, муніципальні

програми стажування, підтримка фахівців у медицині, освіті, соціальній роботі та публічному управлінні.

Регіони низької демографічної вразливості

Для такого типу регіонів політика має бути спрямована на використання їхнього відносно кращого демографічного потенціалу. Кіровоградська, Закарпатська, Чернівецька, Тернопільська, Волинська та Рівненська області можуть стати майданчиком для пілотних рішень, які після перевірки можна масштабувати на інші області. Наприклад, саме тут доцільно тестувати муніципальні житлові програми для молодих сімей і фахівців, локальні пакети підтримки для тих, хто повертається з-за кордону, гранти на відкриття бізнесу в малих громадах, а також програми співпраці з діаспорою та трудовими мігрантами. Тобто політика для регіонів низької вразливості має бути більш інноваційною. Така політика повинна працювати на закріплення населення та загалом на формування привабливого середовища для довгострокового проживання.

Окремо логічною видається рекомендація змінити підхід до фінансування. Стратегія передбачає реалізацію заходів за рахунок державного й місцевих бюджетів, міжнародної технічної допомоги та інших не заборонених джерел¹²⁹. Проте в тексті не пропонується чітка формула пріоритезація регіонів. Через це є ризик, що ресурси розподілятимуться за адміністративною інерцією або політичною помітністю територій, а не за реальним рівнем демографічної вразливості. У післявоєнних умовах це буде серйозною помилкою. Доцільно запровадити принцип демографічно чутливого бюджетування: базовий пакет послуг гарантується всім регіонам, а додаткове фінансування спрямовується залежно від типу вразливості, кількості ВПО, рівня руйнування інфраструктури, безпекового ризику, частки людей старшого віку та потреб ринку праці. Технічно для цього можна передбачити

---

¹²⁹ Там само

регіональні демографічні контракти між КМУ, ОВА, громадами та міжнародними партнерами. У такому контракті має бути зафіксовано: тип демографічної вразливості регіону, перелік першочергових політик, джерела фінансування, відповідальні органи, строки виконання та конкретні індикатори.

Звідси випливає потреба доповнити систему моніторингу Стратегії регіональним виміром. Наразі індикативні показники здебільшого вимірюють загальнонаціональну динаміку. Йдеться про чисельність населення, природний і міграційний приріст, народжуваність, смертність та інші параметри. Це безумовно потрібно зберегти, але цього недостатньо. Післявоєнна демографічна політика має щороку показувати, які області рухаються до стабілізації, а які накопичують ризики. Тому інтегральний індекс демографічної вразливості може бути використаний як допоміжний інструмент моніторингу для визначення пріоритетності державних і донорських втручань.

Отже, регіонально диференційована модель покликана перейти від загального розуміння демографічної кризи до більш точного управлінського підходу. Її значення полягає в тому, що регіони розглядаються як території з різною глибиною ризиків, різними ресурсами, різною черговістю потреб тощо. Саме така логіка робить демографічну політику більш адресною, реалістичною, придатною до практичного впровадження в умовах нерівномірних наслідків війни.

ВИСНОВКИ

Після проведеного аналізу основний висновок зводиться до того, що післявоєнне відновлення України буде невіддільно пов'язане з питанням людського потенціалу: хто залишиться жити в країні, хто повернеться, у яких регіонах забезпечуватиметься достатній трудовий і демографічний ресурс, а які області можуть остаточно втратити можливість для всебічного розвитку через скорочення чисельності населення. Тому демографічна політика в післявоєнний стане одним із ключових чинників, що визначатиме довгострокову життєздатність держави. У дослідженні було доведено, що демографічна криза України має подвійний характер. З одного боку, вона є наслідком тривалих структурних процесів, які сформувалися ще до повномасштабної війни (депопуляції, низької народжуваності, високої смертності, старіння населення та зовнішньої міграції). З іншого боку, після 24 лютого 2022 року ці проблеми були різко посилені війною. Найголовніше те, що змінилася сама просторова логіка демографічної кризи.

Мета дослідження була досягнута через послідовне виконання завдань, визначених у вступі. Логіка роботи дала змогу пройти шлях від теоретичного осмислення демографічної кризи й аналізу джерельно-документальної та емпіричної бази до оцінювання регіональних ризиків та формування власної моделі політики. Завдяки цьому післявоєнна демографічна політика України була розглянута насамперед як система рішень, що має враховувати різний рівень демографічної вразливості регіонів.

Ключовий результат роботи полягає в тому, що післявоєнна демографічна політика України не може бути однаковою для всіх регіонів. Середні показники по країні приховують занадто різні реальності. Для прифронтових і частково окупованих територій першочерговим стануть питання реінтеграції, безпеки, житла, базової інфраструктури та повернення населення. Для регіонів, які прийняли значну кількість ВПО, важливими стають інтеграція, зайнятість, доступ до послуг і зменшення навантаження на громади. Для відносно

стабільніших областей актуальнішими є утримання молоді, підтримка сімей, створення робочих місць і використання їхнього потенціалу як простору для апробації нових політик. Чинна Стратегія демографічного розвитку України до 2040 року є необхідною рамкою, оскільки вона фіксує основні напрями державної реакції на демографічну кризу. Водночас сама наявність Стратегії ще не гарантує ефективної політики. Її слабе місце полягає в тому, що регіональний вимір поки не перетворений на повноцінний механізм планування, фінансування й оцінювання результатів.

Для подолання цієї прогалини в роботі запропоновано підхід до оцінювання демографічної вразливості регіонів. На даному етапі такий підхід не дає остаточну цифру для кожної області. В умовах війни це є методологічно сумнівно. Натомість індекс дає змогу побачити, де демографічні ризики накладаються один на одного і створюють найбільше навантаження для майбутнього відновлення. Саме така логіка дозволяє перейти від загальної розмови про «демографічну кризу» до більш практичного питання: які регіони потребують першочергової підтримки, які більш стабілізаційних рішень, а які можуть стати майданчиком для нових інструментів політики. Запропонована регіонально диференційована модель виходить з принципової ідеї про те, що національна демографічна політика має бути єдиною за цілями, але різною за інструментами. Важливо, що це не означає відмову від загальнодержавної Стратегії. Навпаки, йдеться про її посилення через адаптацію до реальних умов територій. Саме так можна уникнути ситуації, коли політика формально існує, але працює надто загально й не зачіпає конкретних причин демографічної вразливості.

З огляду на це в роботі сформовано рекомендації щодо посилення Стратегії демографічного розвитку України до 2040 року саме в частині її регіонального виміру. Йдеться про її практичне доопрацювання: запровадження окремих інструментів для різних типів регіонів, регіональних індикаторів моніторингу та більш адресного розподілу бюджетного й донорського фінансування. Це

особливо важливо тому, що післявоєнна демографічна політика України ще перебуває на етапі формування. Саме зараз визначається, чи стане вона реальною системою рішень, здатною реагувати на різні демографічні ситуації в регіонах. Отже, регіонально диференційована модель може розглядатися як один із можливих способів зробити цю політику більш точною, практичною і придатною до умов післявоєнного відновлення України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Aksyonova, S. (2022). Компенсаційний приріст народжуваності в Україні: очікування, чинники, перепони. *Demography and social economy*, 50(4), 3-22.
2. Barca, F. (2009). An agenda for a reformed cohesion policy: A place-based approach to meeting European Union challenges and expectations. European Commission.
3. Centre for Economic Strategy. (2025). What motivates Ukrainians to stay in Ukraine? URL: <https://ces.org.ua/wp-content/uploads/2025/03/what-motivates-to-stay-in-ukraine.pdf>
4. Decentralization in Ukraine. (n.d.). Територіальні громади. URL: <https://decentralization.ua/newgromada>
5. Eurostat. (2026). Fertility statistics. Statistics Explained. European Commission. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Fertility_statistics
6. Eurostat. (2026). Mortality and life expectancy statistics. Statistics Explained. European Commission. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Mortality_and_life_expectancy_statistics
7. Hill, M., & Hupe, P. (2021). Implementing public policy: An introduction to the study of operational governance.
8. Howlett, M. (2018). The criteria for effective policy design: Character and context in policy instrument choice. *Journal of Asian public policy*, 11(3), 245-266.
9. Hrvatski sabor. (2024). Strategija demografske revitalizacije Republike Hrvatske do 2033. godine. *Narodne novine*, 36/2024. URL: https://narodne-novine.nn.hr/eli/sluzbeni/2024/36/579/pdf?utm_source

10. International Organization for Migration. (2022). Needs growing for over 8 million internally displaced in Ukraine. URL: <https://ukraine.iom.int/news/needs-growing-over-8-million-internally-displaced-ukraine>
11. International Organization for Migration. (2026). Ukraine internal displacement report: General population survey round 22, January 2026. Displacement Tracking Matrix. URL: https://dtm.iom.int/sites/g/files/tmzbd11461/files/reports/IOM_UKR_Internal%20Displacement%20Report_GPS%20R22_January_2026%201.pdf
12. International Organization for Migration. (2026). Ukraine returns report: GPS round 22. URL: https://dtm.iom.int/sites/g/files/tmzbd11461/files/reports/IOM_UKR_Returns_Report_GPS_R22_January_2026_1.pdf?iframe=true
13. Kaa, D. J. v. d. (1987). Europe's second demographic transition. Population Reference Bureau, Inc.
14. Lesthaeghe, R. (1995). The Second Demographic Transition in Western Countries: An Interpretation. Y Gender and Family Change in Industrialized Countries (c. 17–62). Oxford University PressOxford.
15. Lücke, M., & Saha, D. (2019). Labour migration from Ukraine: Changing destinations, growing macroeconomic impact (Policy Study PS 02/2019). German Economic Team. URL: https://www.german-economic-team.com/wp-content/uploads/2022/02/GAG_UKR_PS_02_2019_en.pdf
16. Notestein, F. W. (1945/1946). Population—The long view. In T. W. Schultz (Ed.), Food for the world (pp. 36–57). University of Chicago Press.
17. OECD. (2025). OECD guidelines on the multi-level governance of demographic change. OECD.

18. OECD. (2025). Place-based policies for the future. OECD Publishing. URL: <https://doi.org/10.1787/e5ff6716-en>
19. Organisation for Economic Co-operation and Development, & Joint Research Centre-European Commission. (2008). Handbook on constructing composite indicators: Methodology and user guide. OECD Publishing. URL: <https://doi.org/10.1787/9789264043466-en>
20. Perelli-Harris, Brienna. (2005). The path to lowest-low fertility in Ukraine. *Population studies*. 59. 55-70.
21. Rating Group. (2023). Problems of Ukrainian children in conditions of war: II round (October 29 – November 2, 2023). URL: <https://www.ratinggroup.ua/en/news/problemi-ukra-nskih-d-tey-p-d-chas-v-nyi-hvilya-29-zhovtnya-2-listopada-2023>
22. Thompson, W. S. (1929). Population. *American Journal of Sociology*, 34(6), 959–975.
23. Tverdostup, M. (2023). The demographic challenges to Ukraine's economic reconstruction (No. 71). *Policy Notes and Reports*.
24. UNESCO. (2025). New data insights reveal both progress and challenges for Ukrainian refugee students' education in Europe. URL: <https://www.unesco.org/en/articles/new-data-insights-reveal-both-progress-and-challenges-ukrainian-refugee-students-education-europe>
25. United Nations High Commissioner for Refugees. (2022). Ukraine situation: Revised supplementary appeal 2022. URL: <https://www.unhcr.org/sites/default/files/2022-10/Ukraine%20Revised%20SA%202022.pdf>
26. United Nations High Commissioner for Refugees. (2024, November 20). People forced to flee their homes in Ukraine still hope to return while uncertainty looms after 1,000 days of full-scale war. UNHCR. URL:

<https://www.unhcr.org/ua/en/news/press-releases/people-forced-flee-their-homes-ukraine-still-hope-return-while-uncertainty>

27. United Nations High Commissioner for Refugees. (2025). Demographics and places of origin of refugees from Ukraine: UNHCR estimates (Nov-2025) [Data set]. Operational Data Portal. URL: <https://data.unhcr.org/en/documents/details/121051>
28. United Nations High Commissioner for Refugees. (2026). Labor market integration of Ukrainian refugees in Europe: Employment gaps, skill mismatches and economic gains. <https://data.unhcr.org/en/documents/download/120820>
29. United Nations High Commissioner for Refugees. (2026). Ukraine situation: UNHCR's 2026 plans and financial requirements. URL: <https://data.unhcr.org/en/documents/download/120716>
30. United Nations in Ukraine. (2021). UN Policy Paper on Population Dynamics. United Nations in Ukraine.
31. United Nations Population Fund. (2025). The real fertility crisis: The pursuit of reproductive agency in a changing world. State of world population 2025. UNFPA. URL: <https://www.unfpa.org/swp2025>
32. Vakhitov, V., Kupets, O., & Matushchak, A. (2020). The impact of labour migration on the Ukrainian economy (Discussion Paper 123). European Commission. URL: https://economy-finance.ec.europa.eu/document/download/49fb1672-031a-453a-bf01-a9da9431c59a_en
33. World Bank. (2025). On the road to recovery: Addressing Ukraine's transport labor shortages. URL: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/099121325144510117/pdf/P170406-0c448adc-f66e-47e7-bfb9-8371347eb0d4.pdf>

34. World Health Organization, Regional Office for Europe. (2025). Health needs assessment of the adult population in Ukraine: Survey report: April 2025. URL: <https://www.who.int/europe/publications/i/item/WHO-EURO-2025-6904-46670-80597>
35. World Health Organization. (2025). WHO 2025 emergency appeal: Ukraine. URL: <https://cdn.who.int/media/docs/default-source/documents/emergencies/2025-appeals/ukraine-hea.pdf>
36. Zakon o područjima posebne državne skrbi. (2018). Narodne novine, 106/2018. URL: https://www.zakon.hr/z/471/zakon-o-podrucjima-posebne-drzavne-skrbi?utm_source=chatgpt.com#google_vignette
37. Гладун О., Пухачова М., Аксьонова С. та Кример Б. (2025). Відтворення населення після інтенсивних воєнних конфліктів. Демографія та соціальна економіка , 61 (3), 3-24.
38. Гладун, О., Аксьонова, С., Гаврилюк, О., Гнатюк, Т., Кример, Б., Курило, І., ... & Шевчук, П. (2020). Населення України. Демографічні тенденції в Україні у 2002-2019 рр.
39. Глушко, Д. (2026). В яких регіонах України найбільше внутрішньо переміщених осіб і як змінилася їхня кількість – інфографіка. Апостроф. URL: <https://apostrophe.ua/society/vpo-v-ukraini-kyiv-ta-regiony-kinets-2025.htm>
40. Григор'єва, С. В. (2010). Основи демографії. Харків, Україна: Національний технічний університет «Харківський політехнічний університет, с.5.
41. Державна міграційна служба України. (2014). Міграційний профіль України 2010–2013. ДМС України, с.32. URL: https://dmsu.gov.ua/assets/files/mig_profil/UKR_Migration_Profile_2015_1.pdf

42. Державна служба статистики України. (2022). Демографічна ситуація в січні–листопаді 2021 року [Експрес-випуск]. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/express/expr2022/01/04.pdf>
43. Державна служба статистики України. (2022). Демографічний щорічник «Населення України» за 2021 рік. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2022/zb/10/zb_nasel%20_2021.pdf
44. Державна служба статистики України. (n.d.). Середня очікувана тривалість життя при народженні [Data set]. URL: https://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2007/ds/nas_rik/nas_u/nas_rik_u.xlsx
45. Державний комітет статистики України. (2001). Розподіл постійного населення за регіонами України за даними Всеукраїнського перепису населення 2001 року. Всеукраїнський перепис населення 2001 року.
46. Іличок, Б., Карковська, В., Дзюрах, Ю., & Мармуляк, А. (2023). Changing trends in Ukraine's demographic security as a key indicator of socioeconomic stability. *Financial and credit activity problems of theory and practice*, 2(49), 350-360.
47. Кабінет Міністрів України. (2004). Про схвалення Концепції демографічного розвитку на 2005–2015 роки: Розпорядження № 724-р. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/724-2004-%D1%80>
48. Кабінет Міністрів України. (2006). Про затвердження Державної програми “Репродуктивне здоров’я нації” на період до 2015 року: Постанова № 1849. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1849-2006-%D0%BF#Text>
49. Кабінет Міністрів України. (2006). Про затвердження Стратегії демографічного розвитку в період до 2015 року: Постанова № 879.

- Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/879-2006-%D0%BF#Text>
50. Кабінет Міністрів України. (2008). Питання призначення і виплати допомоги сім'ям з дітьми: Постанова № 57. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/57-2008-%D0%BF>
  51. Кабінет Міністрів України. (2024). План України на 2024–2027 роки для Ukraine Facility, с. 189. URL: <https://www.ukrainefacility.me.gov.ua/wp-content/uploads/2024/03/ukraine-facility-plan.pdf>
  52. Кабінет Міністрів України. (2025). Постанова від 19 листопада 2025 р. № 1493 «Про визначення переліку функціональних типів територій та вимог до показників для віднесення територій до різних функціональних типів». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1493-2025-%D0%BF>
  53. Кравців, В. С. (2016). Територіальний розвиток та регіональна політика в Україні. НАН України. ДУ «Інститут регіональних досліджень імені МІ Долишнього НАН України.
  54. Крімер, Б. О. (2013). Демографічні результати запровадження допомоги при народженні дитини. Демографія та соціальна економіка, (1), 37-46.
  55. Міністерство розвитку громад та територій України. (2025). Наказ від 28 лютого 2025 р. № 376 «Про затвердження Переліку територій, на яких ведуться (велися) бойові дії або тимчасово окупованих Російською Федерацією». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/z0380-25>
  56. Мінфін. (n.d.). Населення України (1991). URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/reference/people/1991/>
  57. Мірер, П. (2025). Окуповані населені пункти: підсумок за 2025 рік на Донеччині та Луганщині. Суспільне Донбас. URL: <https://suspilne.media/donbas/1201756-okupovani-naseleni-punkti-pidsumok-za-2025-rik-na-doneccini-ta-lugansini/>

58. Опендатабот. (2026). На одного новонародженого припадає троє померлих. URL: <https://opendatabot.ua/analytics/birth-death-2025-12>
59. Про державну допомогу сім'ям з дітьми, Закон України № 2811-XII (1996). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-12#Text>
60. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб, Закон України № 1706-VII (2014). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text>
61. Про зайнятість населення, Закон України № 5067-VI (2012). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5067-17#Text>
62. Про засади державної регіональної політики, Закон України № 156-VIII (2015). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/156-19#Text>
63. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021–2027 роки, Постанова Кабінету Міністрів України № 695 (2020). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-%D0%BF#Text>
64. Про затвердження плану заходів з реалізації у 2024-2027 роках Стратегії демографічного розвитку України на період до 2040 року, Розпорядження Кабінету Міністрів України № 1091-р (2024). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1091-2024-p#Text>
65. Про затвердження плану заходів на 2024 і 2025 роки щодо реалізації Стратегії державної міграційної політики України на період до 2025 року, Розпорядження Кабінету Міністрів України № 837-р (2024). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/837-2024-p#Text>
66. Про зовнішню трудову міграцію, Закон України № 761-VIII (2015). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/761-19#Text>
67. Про схвалення Стратегії демографічного розвитку України на період до 2040 року, Розпорядження Кабінету Міністрів України № 922-р (2024). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/922-2024-p#Text>

68. Про схвалення Стратегії державної міграційної політики України на період до 2025 року, Розпорядження Кабінету Міністрів України № 482-р (2017). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/482-2017-p#Text>
69. Про схвалення Стратегії державної політики щодо внутрішнього переміщення на період до 2025 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2023–2025 роках, Розпорядження Кабінету Міністрів України № 312-р (2023). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/312-2023-%D1%80#Text>
70. Про схвалення Стратегії розвитку системи охорони здоров'я на період до 2030 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2025-2027 роках, Розпорядження Кабінету Міністрів України № 34-р (2025). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/34-2025-p#Text>
71. Фонд соціального страхування з тимчасової втрати працездатності. Виконавча дирекція. (2005). Щодо виплати допомоги при народженні дитини: Лист № 01-16-605. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/v-605598-05>

АНОТАЦІЯ

Кваліфікаційної роботи

Тема: «Післявоєнна демографічна політика України: регіонально диференційована модель».

Студентка: Гриценко Аліна Олександрівна

Рік навчання, факультет: студентка 4-го року навчання, спеціальності Політологія, факультету соціальних наук та соціальних технологій.

Науковий керівник: кандидат юридичних наук, ст. викладач Білецький А. В.

Рецензент: _____

(вчений ступінь, вчене звання, прізвище та ініціали)

Захищена “ ____ ” _____ 20__ р.

Короткий зміст роботи:

Робота присвячена аналізу післявоєнної демографічної політики України як одного з ключових напрямів державного відновлення після повномасштабної війни. Дослідження охоплює розгляд теоретичних підходів до демографічної політики, аналіз стратегічних документів у сфері демографічного розвитку, а також оцінку впливу війни на демографічні процеси. Особливу увагу приділено регіональній нерівномірності демографічних трансформацій.

У межах роботи розроблено методологію оцінювання демографічної вразливості регіонів України, проведено їх типологізацію та запропоновано регіонально диференційовану модель післявоєнної демографічної політики. У результаті дослідження зроблено висновок про необхідність поєднання загальнодержавної стратегії з адаптованими регіональними підходами відповідно до демографічних і соціально-економічних особливостей окремих територій.